

Govori predsjednika Johna F. Kennedyja

Gubica, Anja

Master's thesis / Diplomski rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:532461>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Engleskog jezika i književnosti i Hrvatskog jezika i
književnosti

Anja Gubica

Govori predsjednika Johna F. Kennedyja

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Ružica Pšihistal

Osijek, 2014.

SADRŽAJ

Sažetak.....	3
Uvod	4
1. Život i djelo Johna F. Kennedyja	5
1.1. Rane godine.....	5
1.2. Političko djelovanje.....	5
2. Govorništvo Johna F. Kennedyja.....	8
2.1. Povijesno-politički okvir.....	9
2.2. Retoričko umijeće i govornička karizma.....	9
2.3. Modusi argumentacije.....	11
2.4. Etos.....	13
2.5. Theodore Sorensen – čovjek iza govora.....	15
2.6. Vizualna retorika.....	16
2.7. Govornički stil i retoričke figure.....	16
2.7.1. Dikcija i artikulacija.....	19
2.7.2. Retorika kriznih govora.....	19
3. Govori.....	23
3.1. Inauguracijsko obraćanje.....	23
3.2. Govor o religiji.....	30
3.3. Ich bin ein Berliner.....	38
Zaključak.....	45
Literatura.....	46

SAŽETAK

John F. Kennedy jedan je od najpopularnijih američkih predsjednika i političara u posljednjem stoljeću, a sve do danas zapamćen je i kao jedan od najistaknutijih govornika - njegovi govori zauzimaju visoka mjesta na ljestvicama najboljih govora 20. stoljeća. Imao je jednostavan, optimističan, karizmatičan, ceremonijalan retorički stil koji mu je dopuštao da se poveže s američkim narodom na osobnoj razini i omogući mu da se poistovjeti s njim u zajedničkoj borbi za slobodne Sjedinjene Američke Države, što nije uspjelo gotovo niti jednom predsjedniku prije ili poslije njega.

Nažalost, Kennedy je zapamćen prije svega kao prerano preminuli predsjednik, mladi iskreni vizionar koji je mogao promijeniti Ameriku i svijet da ga nije sustigla tragična sudbina. Ostao je ikona američkog Camelota, ere koja se pamti po energiji i idealizmu koji je dopirao iz Bijele kuće.

U radu ću pozornost posvetiti Kennedyjevom životu i političkom djelovanju, govorničkom umijeću, modusima argumentacije, vizualnoj retorici, retoričkom stilu i stilskim figurama, a sve kako bih prodrila do srži Kennedyjevih govora i njihova retoričkog ustroja, što je svrha ovog rada. Potanko ću raščlaniti tri najznačajnija Kennedyjeva govora: Inauguracijsko obraćanje, Govor o religiji i Ich bin ein Berliner.

KLJUČNE RIJEČI:

John F. Kennedy, govorništvo, etos, argumentacijska topika, retoričke figure, vizualna retorika, govornički stil

UVOD

Godine 2013., u mjesecu studenom, obilježena je 50. godišnjica tragične smrti Johna F. Kennedyja, predsjednika kojeg Sjedinjene Američke Države i danas smatraju svojim ljubimcem te ga se s ponosom sjećaju. U kratke tri godine mandata uspio je nepovratno obilježiti američku i svjetsku političku scenu, prije svega zbog svoje prerane tragične smrti. Oko njegovog lika i djela te njegove obitelji stvoren je svojevrsni moderni mit, Camelot novog doba, era optimizma i idealizma. Sjećanje na njega kao na vrhunskog državnika i predsjednika koji je Americi trebao donijeti demokratsku bajku i boljitak na svim područjima djelovanja živi i danas.

John F. Kennedy naciju je, ali i svijet, osvajao svojim imidžem i inspirativnim govorima koji se danas smatraju jednim od najboljih govora protekloga stoljeća. Ovaj diplomski rad u žarište stavlja Kennedyjeve vješto složene ceremonijalne govore te slaže političko-društvenu priču u kojoj su oni nastali. Nadolazeće stranice donose i prikaz rasta Kennedyja od nevještog govornika i vuka samotnjaka do jednog od najboljih govornika svih vremena, a sve s ciljem analiziranja i predstavljanja njegovih govora te potkrijepljivanja teze kako je JFK zaslužio obilježiti svjetsku govorničku scenu.

Prvo ću opširno predstaviti Johnovo odrastanje i mladost budući da su okolnosti njegova obiteljskog i vojnog života iznimno utjecale na političku karijeru i na predsjednički mandat. Analizirat ću Kennedyjev imidž u javnosti, njegove retoričke sposobnosti, karakteristike govora, odnosno stil pisanja govora te sredstva koja je koristio kako bi složio i izrekao savršene govore vješto krojene za ciljanu publiku. Na kraju rada usredotočit ću se na neke od njegovih najpoznatijih govora te ih potanko raščlaniti.

1. ŽIVOT I DJELO JOHNA F. KENNEDYJA

1.1.RANE GODINE

John Kennedy, poznat i pod nadimkom Jack ili JFK, rođen je u Brooklynu u američkoj državi Massachusetts 29. svibnja 1917.godine kao sin Josepha P. Kennedyja i Rose Fitzgerald. Obitelj Kennedy bila je ugledna i imućna katolička obitelji koja je brojila čak devetero djece. U obitelji naglasak je oduvijek bio na uspjehu, natjecateljskom duhu, obrazovanju i predanom radu, tako da su sva djeca odmalena bila poticana na učenje i raspravljanje o tekućim problemima u svijetu i politici, uz svakodnevno čitanje New York Timesa. Najstariji brat Joe oduvijek je pokazivao veliko zanimanje za politiku te je otac polagao velike nade u njega i imao pomno krojeni plan da on postane prvi američki katolički predsjednik. Poticao je i Johna na političko djelovanje u ranim godinama, no on nije pokazivao veliki interes, više ga je zanimala povijest i europska politička pitanja te je čak i svoj završni rad napisao na temu odnosa Engleske i Njemačke u Drugom svjetskom ratu. Rad je kasnije objavljen kao knjiga.¹

Nakon završetka studija, dva najstarija sina Kennedyjevih odlučila su se priključiti američkoj mornarici i dati svoj doprinos Drugom svjetskom ratu i zaustavljanju Hitlerove tiranije. John je postao poručnik torpednog broda, a Joe pilot borbenog zrakoplova. Johnov je brod tijekom napada japanskih zrakoplova pogođen; iako John nije bio ozlijeđen, jedan od članova njegove posade zadobio je teške ozljede, a Kennedy ga je izvukao iz gorućeg broda riskirajući svoj život, zbog čega je odlikovan nizom ordena. Karijera poručnika i ovaj čin hrabrosti u budućnosti će mu uvelike pomoći u političkoj karijeri i gradnji etosa, odnosno slici heroja koju je nacija izgradila o njemu. Nažalost, brat Joe u ratu je izgubio život, što je shrvalo obitelj Kennedy.²

1.2.POLITIČKO DJELOVANJE

Nakon Josephove smrti, otac je uvjerio Johna kako mora nastaviti stopama kojima je nakon rata trebao krenuti njegov preminuli brat. Otac je oduvijek smatrao da je John bistar i

¹John F. Kennedy. Presidential Library and Museum. *Life of John F. Kennedy: Growing Up in the Kennedy Family*. Dostupno na: <http://www.jfklibrary.org/JFK/Life-of-John-F-Kennedy.aspx> (27.1.2014.)

²John F. Kennedy. Presidential Library and Museum. *Life of John F. Kennedy: World War II and a Future in Politics*. Dostupno na: <http://www.jfklibrary.org/JFK/Life-of-John-F-Kennedy.aspx?p=3> (27.1.2014.)

da može uspjeti, no JFK je želio karijeru učitelja ili pisca. Ipak, nakon tragičnog događaja nije mogao odbiti uvjerljivog oca te se kandidirao za Kongres kao demokratski kandidat gdje provodi tri mandata, a nakon toga postaje senator. U međuvremenu je oženio lijepu Jacqueline Bouvier koja je dolazila iz imućne obitelji te je bila idealna žena koja će Johnu pomoći graditi političku karijeru stvarajući sliku savršene američke obitelji, kasnije važnog dijela vizualne retorike koju je Kennedyjev stožer pomno gradio. Mladi bračni par dobiva prvo dijete 1957., iste godine kada John osvaja Pulitzerovu nagradu za svoju biografsku knjigu „Profili hrabrosti“.

Kennedy postaje sve popularniji političar te se sredinom 1950-ih odlučuje, na veliku sreću svoje obitelji, kandidirati za predsjednika Sjedinjenih Američkih Država na sljedećim izborima. Demokratska stranka imenovala ga je svojim kandidatom 1960. godine. Kennedy dobiva izbore porazivši Richarda Nixona, kandidata za kojeg je svijet bio uvjeren da je sljedeći američki predsjednik. Time John F. Kennedy s 43 godine postaje najmlađi američki predsjednik i prvi predsjednik katolik u kojem je nacija vidjela mladolikog i snažnog heroja koji će ujedniti Ameriku i donijeti joj boljitak na svim područjima. Već u svom inauguracijskom govoru novi je predsjednik osvojio srca Amerike svojom inspirativnošću i snažnom retorikom koja je poticala Amerikance na aktivizam i borbu protiv tiranije, rata, siromaštva i bolesti. Njegova je povijesna izjava „Ne pitajte što vaša zemlja može učiniti za vas, već se zapitajte što vi možete učiniti za svoju zemlju“³ postala svojevrsna krilatica mandata pred njim, a Kennedy i njegova prekrasna obitelj donijeli su novi, mladenački duh Bijeloj kući i slici predsjedništva u javnosti.

Pomno skrivana tajna od očiju javnosti tijekom cijele Johnove karijere bilo je njegovo krhko zdravstveno stanje i brojne bolesti. Johnu je još u djetinjstvu dijagnosticirana Addisonova bolest, a osim toga imao je velike probleme s leđima tijekom cijeloga života zbog ozljede koju je zadobio još na fakultetu, radi čega je uzimao razne lijekove, čak i mnoge nedozvoljene i eksperimentalne, sve kako bi se u javnosti zadržala slika mladog, jakog predsjednika vitalnog izgleda.⁴

Predsjednički mandat otpočeo je napeto te je u nepune tri godine mandata Kennedy morao donijeti mnoge odluke od iznimne važnosti za vanjsku i unutarnju politiku. Propala invazija

³Ako nije drukčije naznačeno, prijevode Kennedyjevih govora sačinila je autorica diplomskoga (A.G.) za potrebe ovoga rada.

⁴John F. Kennedy. Presidential Library and Museum. *Life of John F. Kennedy: John F. Kennedy Becomes the 35th President of the United States*. Dostupno na: <http://www.jfklibrary.org/JFK/Life-of-John-F-Kennedy.aspx?p=4> (27.1.2014.)

na Zaljev svinja, kriza s projektilima na Kubi i delikatan odnos sa Sovjetskim Savezom, kriza oko Berlinskog zida, početak Vijetnamskog rata, pokret za građanska prava samo su neke od stvari koje su obilježile Kennedyjevu vladavinu u Bijeloj kući. Zalagao se za oštru borbu protiv komunizma i njegovo iskorijenjivanje u Americi i svijetu, borio se protiv rasizma čiji je plamen buktao u Južnoj Americi, zalagao se za jednakost svih ljudi, slanje čovjeka u svemir, točnije na Mjesec, napredak tehnologije i novih otkrića.

Johnova obitelj činila se idiličnom američkom obitelji koja živi tradicionalnim životom i predstavlja sve ono što prava američka obitelj treba biti. No, iza nevidljive zavjese leži ne tako ugodna slika borbe s Johnovim krhkim zdravljem, eksperimentalnim lijekovima, razuzdanim stilom života i brojnim ljubavnicama koje su vješto skrivane od medija i građana. Dapače, slika koja je dopirala do javnosti činila je predsjednički par svojevrsnim zvijezdama, sjajnim kraljevskim parom dosad neviđenim u Bijeloj kući. Vizualna je retorika bila najveće oružje Kennedyjevog stožera - oni su bili mladi, lijepi, istovremeno moderni i tradicionalni, elegantni, elokventni, s dvoje prekrasne djece i svijetlom budućnošću u koju vode američku javnost.

Kennedyjev mandat i idiličan obiteljski život kreiran za oči javnosti prekinula je njegova tragična smrt u Dallasu 1963. John je pogođen s dva hica u glavu i vrat te je preminuo gotovo na licu mjesta. Ubojica Lee Harvey Oswald odmah je pronađen, no on je poricao krivnju za ubojstvo. Tragično je ubijen već sljedeći dan, čime se gubi svaka mogućnost raskrinkavanja stvarnih okolnosti oko ubojstva. Atentat na Kennedyja smatra se nerazriješenim još i danas, a mnogi vjeruju da je ubojstvo zapravo pomno isplanirana zavjera iza koje stoji CIA, mafija, Sovjeti ili čak njegov vlastiti stožer na čelu s potpredsjednikom Johnsonom. Nažalost, istina vjerojatno nikada neće isplivati na površinu.

Iako povjesničari danas tvrde kako je slika o idelanom državniku, čovjeku i suprugu koja je izgrađena oko Kennedyja tek kula od karata koju je pomno gradio njegov Ured, Kennedy je i dalje u svim anketama jedan od deset najpopularnijih predsjednika svih vremena, a nacija ga gleda kao svog tragično preminulog ljubimca i heroja. Kennedy je svojom osobnošću, djelovanjem i liderskim vještinama zauvijek upisao svoje ime u poglavljima povijesti Amerike i svijeta. (Puhalo, 2013:6-15)

2. GOVORNIŠTVO JOHNA F. KENNEDYJA

2.1. POVIJESNO-POLITIČKI OKVIR

Razdoblje u kojem je John F. Kennedy došao na vlast bilo je burno razdoblje za Ameriku i svijet, koji se još nije u potpunosti opravio od Drugog svjetskog rata, a već su prijetile nove krize te razvoj nuklearnog oružja koji bi mogao dovesti do Trećeg svjetskog rata. Za vrijeme vladavine Eisenhowera, Kennedyjevog prethodnika, Amerika se uplela u nemire u Vijetnamu i stala u obranu antikomunističkog dijela Vijetnama.⁵ To razdoblje bilo je i razdoblje velikih društvenih promjena, a naglasak je posebice na pokretu za obranu prava crnaca. Američki narod bio je podijeljen po ovom pitanju, no sve se više osjećala sklonost i potreba većine Amerikanaca za davanjem većih prava Afro-Amerikancima i prihvaćanjem različitosti među ljudima, odnosno stvaranjem zajednice jednakosti za sve građane Amerike. Ljudi su općenito željeli vođu koji će ih povesti u novo sutra, u promjene i boljitak, nadahnuti ih i inspirirati.

Kennedy je došao na prijestolje u Bijeloj kući kao najmlađi predsjednik Sjedinjenih Američkih Država te upravo onakav predsjednik kakvog je Amerika u tom trenutku trebala – čovjek koji je predstavljao američke ideale i vrijednosti, imao savršenu pozadinu i obitelj, znao se poistovijetiti sa svojim narodom, inspirirati ih i motivirati svojim riječima, duhovitošću i mirnim rješavanjem kriza koje su uslijedile tijekom njegova mandata. Kennedy je bio predsjednik modernog doba koji je Ameriku vodio u smjeru promjena i jednakosti za sve građane, s posebnim naglaskom na rješavanje pitanja rasne segregacije i stvaranju atmosfere u kojoj su svi američki građani jednaki.

Kennedyjeva retorika i inspirirajući govori u kojima je na jednostavan način iznosio svoja stajališta jezikom razumljivim za sve, bez previše filozofiranja i argumentacije, no s onime što je najviše osvajalo naciju – kredibilitetom, suosjećajnošću i emotivnošću, bila je i ostala jedna od najviše zapamćenih i komentiranih retorika.⁶ Govorništvo je alat demokracije, stoji u predgovoru knjige *Glasoviti govori*. Demokracije ne može biti bez govorništva, ali i obrnuto – demokracija pogoduje razvoju govorništva. (Zadro, 2001:10). A John Kennedy bio je predsjednik koji je prije svega vjerovao u ljude i demokraciju. Prema istraživanjima, čak dva Kennedyjeva govora uvrštena su među dvadeset najboljih govora 20. stoljeća, što ga čini

⁵ The White House. *Dwight D. Eisenhower*. Dostupno na: <http://www.whitehouse.gov/about/presidents/dwightdeisenhower/> (27.1.2014.)

⁶ Nordquist, R. (2010). *Ted Sorensen on the Kennedy Style of Speech-writing*. Dostupno na: <http://grammar.about.com/od/rhetoricstyle/a/Ted-Sorensen-On-The-Kennedy-Style-Of-Speech-Writing.htm> (28.1.2014.)

jednim od najistaknutijih retoričara svih vremena.⁷ Retorički postupci ne preispituju samo razumnost odluka, nego i njihovu etičnost. Toposi savjesti, toposi dobra, solidarnosti, pravde, poštenja, ljubavi, opraštanja premise su entimema koji se zalažu za etično. Nemo orator nisi vir bonus – samo dobar čovjek smije biti govornik. (Zadro, 2001:12). Amerika je u to vjerovala svim srcem, kao i u dobrotu svog miljenika Kennedyja.

2.2.RETORIČKO UMIJEĆE I GOVORNIČKA KARIZMA

John F. Kennedy u mladosti nije bio nimalo darovit govornik. Puno mu je draža bila pisana riječ i samoća uz knjigu. Kada ga je otac gurnuo u politiku nakon tragične smrti najstarijeg sina, Kennedy nije imao izbora – svojevolumeno je počeo raditi na sebi i na svojim govorničkim vještinama. „Možda je riječ talent izmislila naša kultura zato jer ljude volimo postavljati na pijedestal; možda nam se veliki govornici čine kao osobe koje posjeduju nadzemaljske moći; ili zato što je jednostavnije reći „nemam dara za to“, nego mukotrpano raditi da svladamo neku vještinu“, tvrde autori uspješnice „Umijeće javnog nastupa“. (Gottesman, Mauro, 2006:11) Kennedy je bio spreman na mukotrpan rad kako bi svladao govorničku vještinu. Počeo je svakodnevno vježbati govore sa svojim sestrama, a s ocem je vodio razgovore i teške rasprave o politici do kasno u noć.⁸ Cijela je obitelj radila na tome da član obitelji Kennedy dođe na predsjedničko postolje.

Kennedy je neprestano tražio povratnu informaciju o svojim govorima i govorničkim vještinama, a svaku dobivenu informaciju analizirao je i pokušao primijeniti na sebi. Bio je svjestan da riječ može biti vrlo moćan alat u političkoj karijeri, ukoliko ga usavrši, te donijeti mnogo dobra za njega i zemlju. „Jer javnim se govorenjem, humanizirana retorika nas uči, želi obavijestiti i poučiti, sporazumjeti i solidarizirati, razjasniti i urazumjeti, uvjeriti u dobro i pridobiti za općekorisno, stvarati i navesti na stvaranje, uljuditi ljudske odnose i oplemeniti ljudski prostor.“ (Škarić, 2000:9)

Polako je, ali sigurno Kennedy usavršio svoje govorničko oružje kojim će vješto osvajati mase, posebice u kasnijim govorima – to je bio jezik osjećaja, etike i morala. Prema Aristotelu, patos se odnosi na emocije, odnosno na uvjeravanje koje se temelji na emocijama

⁷ American Rhetoric. *Top 100 Speeches*. Dostupno na: <http://www.americanrhetoric.com/top100speechesall.html> (27.1.2014.)

⁸ Leggett, B. (2012). *Profile of an Orator: John F. Kennedy*. University of Navarra. Dostupno na: <http://blog.iese.edu/leggett/2012/04/12/profile-of-an-orator-john-f-kennedy/> (28.1. 2014.)

slušatelja. Uvjeravateljska moć patosa proizlazi iz osjećaja identiteta publike, interesa publike i osjećaja publike. U rijetkim primjerima dotična je moć izravna posljedica osobnog interesa pojedinca. Etos se odnosi na kredibilitet ili etički priziv, koji se temelji na osobi govornika. Općenito, ljudi više vjeruju osobama koje poštuju. Prema tome, jedan je od tri temeljna problema uvjeravanja stvoriti dojam da je govornik osoba vrijedna slušanja. Aristotel ističe da su od posebne važnosti govornikova čast, čestitost, dobronamjernost i dobar ugled u društvu. Dobar ugled definira kao opće uvjerenje da je netko častan čovjek ili je to posjedovanje nečega što svi ili većina ili čestiti ili razboriti ljudi priželjkuju, a čast kao znak stečenoga ugleda u vršenju dobrih djela te se s pravom i najradije poštuju izvršitelji dobročinstava, ali i oni koji su u mogućnosti da dobro čine. (Aristotel, 1989:40)

Upravo je na tome Kennedy gradio svoje govore i pristup Amerikancima, koji su bili navikli na političke nastupe koji se zasnivaju na pravnom žargonu i argumentiranju - logosu, tj. načelu razuma. Kennedy je radio upravo suprotno – on je u svojim govorima kombinirao prije svega patos, jezik osjećaja, i etos, jezik etike i kredibiliteta, a logos, jezik razuma, slijedio je tek nakon toga, nerijetko gradeći govore upravo na svojoj savjesti i vrijednostima koje je želio prenijeti narodu. On je pokušavao upoznati svoju publiku, osjetiti što oni žele i predstaviti im se u najboljem mogućem svjetlu, osvajajući ih pomno planiranim ceremonijalnim govorima s brojnim trodijelnim rečenicama, antitezama, anaforama, usporedbama i kontrastima, iako je fokus uvijek bio na sadržaju i poruci govora. Kennedyju je uvelike išla u prilog činjenica da je ratni veteran i heroj koji je odlikovan najvišim odličjem i koji je u ratu stavio život svojih suboraca ispred svog života. Uz to, bio je iz cijenjene američke političke obitelji. Stoga, narod je vjerovao Kennedyju i on je već imao kredibilitet i povjerenje na svojoj strani; njegov je etos bio izgrađen.

Kennedy je svakodnevnom vježbom došao do zavidnih govorničkih sposobnosti koje je usavršavao vrlo čestim javnim nastupima tijekom svoje predizborne kampanje. Sjedinjene Države dotada nisu imali mladog predsjednika koji je osvajao svojom pojavom i elokventnošću, a upravo im je to ponudio Kennedy, predsjednički kandidat demokratske stranke, koji se natjecao protiv Richarda Nixona. Ključan je trenutak u izborima bila televizijska debata, koja se prvi puta ikada održavala putem prijenosa na novom, ljudima iznimno zanimljivom mediju - televiziji. Mladoliki i preplanuli Kennedy činio se puno sigurniji i samopouzdaniji u usporedbi s Nixonom koji je bio blijed i znojan, tek se nedavno vrativši iz bolnice. Svojim nastupom, prije svega fizičkim izgledom, sigurnošću i govorom tijela, Kennedy je osvojio srca i oči Amerikanaca i odnio pobjedu na izborima. Mladi

kandidat bio je opušten, duhovit, govorio je mirnim glasom uz pokoji smiješak, dok je Nixon odgovarao grubim glasom u stalno istom tonalitetu bez ikakvih emocija, a govor tijela bio mu je ukočen i neprirodan.⁹ Ankete su pokazale kako su ljudi koji su debatu slušali putem radioprijemnika prednost dali Nixonu, no oni koji su debatu gledali na televiziji (a u to vrijeme čak 88% američkih kućanstava posjedovalo je TV prijemnik) prednost su u potpunosti dali Kennedyju. Po prvi se puta kroz anketu jasno moglo vidjeti koliko i vanjski izgled te govor tijela mogu utjecati na predodžbu o određenoj osobi.

John Kennedy bio je simbol nove generacije, duh mladosti i doba promjena koje tek treba stvoriti. Dolazio je iz imućne i respektabilne obitelji, bio je obrazovan, nagrađen Pulitzerovom nagradom, ratni heroj Drugog svjetskog rata. Imao je savršenu obitelj koja je predstavljala američki san; supruga Jackie bila je također iz fine obitelji, obrazovana, inteligentna i s vrhunskim modnim stilom i okom za estetiku, a dvoje djece upotpunilo je taj idealni imdž. Sve je to Amerikancima bilo i više nego dovoljno da se zaljube u Kennedyjeve, posebice u svog predsjednika koji ih je inspirirao i u kojem su vidjeli čovjeka dobrog srca s vizijom za Ameriku, koji je bio idealni govornik 20. stoljeća s osjećajem za lijepo i s osjećajem za svoj narod. Kennedy je odmah prepoznao važnost imidža i vizualnog identiteta koji je stvorio za svoju obitelj te je kroz cijeli mandat pomno radio na očuvanju tog imidža, iako su istraživanja pokazala da je stvarnost bila puno drugačija - iza nje se krilo preljubništvo, bolesti i obitelj s brojnim problemima. No, mit o Camelotu i o savršenoj obitelji Kennedy koja je Sjedinjenim Američkim Državama donijela dašak kraljevskog duha živi još i danas, pola stoljeća nakon Johnove smrti. Njegov retorički stil cijenjen je i istraživan te ga se pamti kao jednog od najboljih i najinspirativnijih govornika na svijetu.

2.3. MODUSI ARGUMENTACIJE

Kennedy je svoju retoriku gradio na etosu i patosu, a u sljedećim ću retcima pokušati pojasniti kako je on slagao svoju argumentaciju i koji su modusi argumentacije u govorima.

Uvjeravanje je svrha retorike, a kako bi se to postiglo, retorika koristi sva tri modusa argumentacije: logos, etos i patos. (Oraić Tolić, 2011:123) Prema Aristotelu, postoje dvije vrste klasifikacije argumenata: opća i posebna. U općoj klasifikaciji razlikujemo atehničke

⁹ Webley, K. (2010) *How the Nixon-Kennedy Debate Changed the World*. Time U.S., 2010. Dostupno na: <http://content.time.com/time/nation/article/0,8599,2021078,00.html> (28.1.2014.)

(eksterne ili vanjske) dokaze, primjerice pisani dokumenti, ugovori, svjedočanstva te tehničke (interne ili unutarnje) dokaze, a to su argumenti u užem smislu. Na tome Aristotel gradi posebnu klasifikaciju te razlikuje tri modusa argumentacije: logos, etos i patos. (Oraić Tolić, 2011:124) Kako bih prikazala moduse argumentacije koje Kennedy koristi, ukratko ću pojasniti svaki od njih kako bi ga se lakše povezalo s argumentacijom u Kennedyjevim govorima:

- Etos – argumentacija s pozivom na karakter: u govoru se mora vidjeti da je autor osoba koju krasi razboritost, vrlina i dobroćudnost te snaga govornikovog društvenog, moralnog i stručnog ugleda (Oraić Tolić, 2011:313)
- Patos – argumentacija s pozivom na emocije i očekivanja publike: u govoru se moraju ispuniti očekivanja publike, pozvati se na njihove osjećaje (Oraić Tolić, 2011:313)
- Logos – argumentacija s pozivom na razum: u govoru se poziva na razum, nude se logički valjane i dokazane istine (silogizmi i entimemi) (Oraić Tolić, 2011:313)

Kennedy je u svojim govorima najčešće koristio etos i patos kao moduse argumentacije, odnosno, Kennedy je tip govornika kod kojega je figurativnost jezika upotrijebljena u argumentacijske svrhe. (Meyer, 2008:223) U sljedećim ću primjerima prikazati Kennedyjevu upotrebu modusa argumentacije:

Etos

- Kennedy koristi biografsku činjenicu jer je bio ratni heroj koji je branio svoju zemlju i umalo poginuo za nju. Time opovrgava argumente onih koji ga prozivaju zbog njegove vjere i smatraju ga nedostojnim predsjedničke uloge:
„To je Amerika u koju vjerujem – to je Amerika za koju sam se borio u Južnom Pacifiku i za koju je moj brat umro u Europi. Tada nitko nije ni pomislio da imamo „podijeljenu odanost“, da ne vjerujemo u slobodu ili da pripadamo neloyalnoj grupi koja je prijetila „slobodama za koje su naši praoci umrli“.“ (Govor o religiji)
- Kennedy koristi svoj etos kao osoba koja dolazi iz zemlje koja se stoljećima borila za slobodu i jednakost, a danas se bori i za slobodu Afro-Amerikanaca, stoga je njegov kredibilitet na vrhuncu, ljudi mu vjeruju:
„Sloboda je nevidljiva, i kad je jedan čovjek rob, nitko nije slobodan. Kada su svi slobodni, tek tada se možemo radovati danu kada će ovaj grad opet biti sjedinjen kao jedan, a ova zemlja i cijeli europski kontinent sjedinjeni u miran svijet pun nade. Kada taj dan napokon dođe, a hoće sigurno, ljudi Zapadnog Berlina mogu uzeti trijeznu

zadovoljštinu u činjenici da su upravo oni bili u prvim borbenim redovima gotovo dva desetljeća.“ (Ich bin ein Berliner)

Logos

- Kennedy korištenjem razuma, odnosno ukazivanjem na statistiku i broj katolika u Americi ukazuje kakva mu se nepravda čini time što se vjera stavlja kao prepreka k predsjedničkom mandatu, a time se čini nepravda i svakom građaninu Amerike koji je katolik; ovdje je logos u kombinaciji s etosom:
„Ako bih izgubio na temelju pravih pitanja, tada ću se vratiti na svoje mjesto u Senatu, zadovoljan što sam probao i dao sve od sebe i bio pravedno suđen. Ali ako su ovi izbori izgubljeni na temelju toga da je 40 milijuna Amerikanaca izgubilo šansu da jednom postanu predsjednici onog dana kada su kršteni, tada će cijela nacija biti gubitnik u očima katolika i ne-katolika diljem svijeta, u očima povijesti i u očima našeg naroda.“ (Govor o religiji)

Patos

- Kennedy koristi patos kao argumentacijski modus kako bi razgalio osjećaje publike te se identificirao s njom jer je i on, kao i svi slobodni građani svijeta, u ovom trenutku Berlinjanin:
„Prije dvije tisuće godina najponosnija rečenica bila je „Ja sam građanin Rima“. Danas, u svijetu slobode, najponosnija rečenica je „Ja sam građanin Berlina.““ (Ich bin ein Berliner)
- Kennedy stvara osjećaj zajedništva, ponosa i jednakosti kod svih Amerikanaca; patos koristi kao argumentacijski modus kako bi povezo sve Amerikance i pozvao ih da zajedno djeluju za bolju Ameriku:
„Neka se raširi riječ od ovog trenutka i mjesta, kako prijatelju, tako i neprijatelju, da je baklja prenesena na novu generaciju Amerikanaca – rođenih u ovom stoljeću, rastrešenih ratom, discipliniranih teškim i gorkim mirom, ponosnih na drevno naslijeđe – i nevoljkih dopustiti i svjedočiti sporom uništenju tih ljudskih prava(...).“ (Inauguracijski govor)

2.4.ETOS

Posebnu pažnju posvetit ću etosu kao iznimno važnom modusu argumentacije u Kennedyjevim govorima, odnosno, pokušat ću pojasniti kako je etos utjecao na sliku Kennedyja kao vrhunskog čovjeka i predsjednika.

Aristotel objašnjava kako uspješna upotreba etosa kao alata uvjeravanja zapravo ima korijenje u ljudskom karakteru. Jednom kada se čovjek zbliži sa svojom publikom i stekne njihovo divljenje i povjerenje, oni će ga podržati u svakom kontekstu. (Aristotel, 1989:40) Etos je temelj retorike i to zbog toga što se uvjerljivost postiže čvrstim karakterom onda kada je govor takav da govornika čini dostojnim povjerenja, jer mi uopće najradije i najspremnije poklanjamo povjerenje čestitim ljudima, naročito kada je riječ o stvarima koje nisu jasne i u koje se može sumnjati. (Kišiček, 2011:115) Od posebne su važnosti govornikova čast, čestitost, dobronamjernost i dobar ugled u društvu. Dobar ugled Aristotel definira kao opće uvjerenje da je netko častan čovjek ili je to posjedovanje nečega što većina čestitih ili razboritih ljudi priželjkuje, a čast kao znak stečenoga ugleda u vršenju dobrih djela te se s pravom i najradije poštuju izvršitelji dobročinstava, ali i oni koji su u mogućnosti da dobro čine.

Dakle, ako publika nema povjerenje u govornika i ne smatra ga dobrim čovjekom, sve su ostale retoričke strategije uzaludne jer ona toj osobi jednostavno ne vjeruje i ne može se poistovijetiti s njom. Kennedy je i prije predsjedničkih izbora imao povjerenje svojih sunarodnjaka zahvaljujući činjenici da je dolazio iz respektabilne političke obitelji, no ono što je posebno naglašavalo njegov etos bio je status ratnog heroja i čovjeka koji je bio voljan ne samo otići u bitku i staviti svoj život na kocku, već i žrtvovati ga kako bi spasio dio svoje posade. Upravo taj čin u ratu, koji ne bi svaki čovjek učinio, uvelike je povećao Kennedyjeve šanse u političkoj karijeri i dao mu povjerenje ljudi te ga oslikao kao karizmatičnog vođu koji je pokazao heroizam i uzorni karakter te je stoga dostojan i spreman voditi i državu. (Wilder, 2012:28)

Kennedy je u svim svojim govorima iznimno vješto znao iskoristiti svoj etos, istovremeno koristeći i patos i suosjećanje publike, kao što je to, primjerice, u njegovom poznatom Govoru o religiji, kada se morao braniti od brojnih napada protestantskih udruga na njegovu katoličku vjeru budući da nijedan katolik prije njega nije bio predsjednik. Naime, u svom snažnom govoru Kennedy stvara osjećaj krivnje i licemjerja kod Amerikanaca jer ga danas osuđuju zbog katoličke vjere, a kada se trebalo hrabro boriti za svoju zemlju u ratu gdje

je njegov brat čak i poginuo, nitko ih nije pitao jesu li katolici ili ne, bilo je važno samo koliko vole svoju zemlju i koliko su hrabri:

„To je Amerika u koju vjerujem – to je Amerika za koju sam se borio u Južnom Pacifiku i za koju je moj brat umro u Europi. Tada nitko nije ni pomislio da imamo „podijeljenu odanost“, da ne vjerujemo u slobodu ili da pripadamo nelojalnoj grupi koja je prijetila „slobodama za koje su naši praoci umrli.“ (Govor o religiji)

2.5. THEODORE SORENSEN – ČOVJEK IZA GOVORA

Kennedy nije bio sam u slaganju svojih govora. Čovjek iza govora bio je Theodore Sorensen, koji je s Kennedyjem počeo surađivati puno prije njegove predsjedničke karijere napisavši mu govor za dodjelu Pulitzerove nagrade. JFK i Sorensen imali su vrhunsku suradnju čiji su rezultat bili gotovo svi njegovi govori. Iako Sorensena mnogi smatraju autorom govora, on zasluge nikada nije pripisao sebi. John je bio onaj koji je donosio ideje i viziju govora, a Sorensen ih je prenosio na papir, no i dalje uz detaljne upute Kennedyja, koji je i sam bio vrhunski pisac. Sorensen je jednom prilikom, kao odgovor na pitanje pripadaju li mu zasluge za Kennedyjeve hvaljene govore, rekao sljedeće: „Ako čovjek na visokom položaju izgovara riječi koje reflektiraju njegove principe, police i ideje te je voljan stati iza njih i prihvatiti svu krivnju ili lovorike za njih, tada je govor njegov.“ Iz zajedničkog pera nastala su upravo i dva govora koja se smatraju jednima od dvadeset najboljih govora svih vremena: Inauguracijsko obraćanje i *Ich bin ein Berliner*. Sorensen je smatrao da je upravo Kennedyjeva retorika bila ključ njegova uspjeha. Tek puke riječi koje je izrekao, tvrdi Sorensen, spasile su svijet od Trećeg svjetskog rata kada je sa Sovjetima izgadio nuklearnu krizu na Kubi i postigao mirno rješenje. Nakon Kennedyjeve smrti Sorensen je napisao knjigu „Kennedy“, koja je postala internacionalni besteseller.¹⁰

2.6. VIZUALNA RETORIKA

Vizualna retorika odigrala je ključnu ulogu u stvaranju imidža Johna Kennedyja, koji je bio svjestan činjenice da je njegov tjelesni izgled i obiteljska priča daju jako važan doprinos

¹⁰ Nordquist, R. (2010). *Ted Sorensen on the Kennedy Style of Speech-writing*. Dostupno na: <http://grammar.about.com/od/rhetoricstyle/a/Ted-Sorensen-On-The-Kennedy-Style-Of-Speech-Writing.htm> (28.1.2014.)

političkoj mu karijeri, stoga je on i cijeli njegov Ured konstantno vizualno portretirao individualnu i obiteljsku sliku koja se sastojala od kompetentnih, poželjnih, dobro odjevenih, atletske građenih intelektualaca/intelektualki koji žive u sretnoj obiteljskoj zajednici; to je bila slika s kojom su se Amerikanci željeli poistovijetiti i naslikati je u svome domu. Bez ovih vizualnih elemenata koji su činili iznimno važan dio imidža i mita o Camelotu, Kennedyjevi ne bi bili toliko obožavani tada niti sada. (Wilder, 2012:16-33)

John Kennedy bio je svjestan važnosti medija i znao je da mediji, posebice televizija, idu njemu u prilog. Iako televizijske debate za predsjedničke izbore dotad nisu održavane, u trenutku izbora preko 80% američkih kućanstava posjedovalo je TV prijemnik i trenutak je bio idealan za uvođenje novog trenda koji bi predsjedničke izbore donio uživo u domove Amerikanaca, a Kennedy je inzistirao na najmanje četiri televizijske debate, iako je Nixon to smatrao nepotrebnim. Bio je u pravu – danas se smatra da su upravo televizijske debate odigrale ključnu ulogu i donijele pobjedu mladom Kennedyju, čija su tjelesna pojava i govor tijela osvojili Amerikance koji su željeli mladost i zdravlje za Ameriku te i upravo takvog vođu.

Nadalje, osim televizijskih i medijskih eksponiranja tijekom kampanje, Kennedy je nastavio koristiti vizualnu retoriku i približiti javnost svojoj obitelji kako bi se stvorio osjećaj intimnosti i slobode. Prva dama, od milja Jackie – kako su je zvali Amerikanci, i John vrlo su često išli na brojna društvena događanja, stalno su se fotografirali i dijelili s javnošću svoj idiličan život. Jackie je bila žena s istančanim stilom te je to vrlo dobro znala iskoristiti u korist svog muža. Redekorirala je Bijelu kuću i otvorila je za javnost u televizijskom prijenosu, što je pozitivno odjeknulo u narodu. Amerikanci su mogli vidjeti kako živi njihov predsjednik i njegova obitelj te dobiti sliku o njima kao običnim, zaljubljenim, sretnim ljudima s pravim moralnim vrijednostima, sličnima prosječnim građanima.

2.7.GOVORNIČKI STIL I RETORIČKE FIGURE

Kako bismo definirali kakav je Kennedyjev stil, vidjet ćemo koje su kvalitete odlikovale, ali i danas odlikuju dobrog govornika. Prema Ciceronu, najbolji je govornik onaj koji poučava, pruža zadovoljstvo i gane slušatelja. „Antički govornici trebaju poslužiti kao uzor, oni su izbjegavali apsurdno i irelevantno u izboru teme, a u rječniku nisko, vulgarno i neumjesno. Daljnje su kvalitete dosjetljivost i duhovitost, ali umjerena – govornik ne smije

pretjerati u pokušaju da bude duhovit jer će u tom slučaju djelovati klaunovski; treba izbjegavati unaprijed pripremljene viceve jer humor mora proizlaziti iz same situacije. Važan je i izbor stila jer valja voditi računa o tomu da ćemo govornika koji govori jednostavnim stilom smatrati mudrim, onoga koji govori srednjim stilom ugodnim, a onoga koji stalno govori uzvišenim stilom jedva da ćemo smatrati normalnim. Ciceron smatra da je u govoru potrebna vatrenost, ali ne uvijek; idealan govornik govorit će o prosječnim stvarima obično, o uzvišenim pojavama dostojanstveno, a o srednjim miješanim stilom.“ (Kišiček, 2011:121)

Iako nije bio retorički stručnjak, Kennedy je dobro proučio retoriku kao važnu vještinu na njegovom političkom putu te je uvijek imao na umu karakteristike dobrog govornika koje mora ispunjavati. Kennedy je imao jednostavan, optimističan, karizmatičan, ceremonijalan retorički stil koji mu je dopuštao da se poveže s američkim narodom na osobnoj razini i omogućiti im da se poistovjete s njim, što nije uspjelo gotovo niti jednom predsjedniku prije niti poslije njega. Prema Škariću, u dobroj komunikaciji treba osjećati vezu sa sugovornikom, procjenjivati količinu informacije, odmjeravati kapacitete, prislušivati smetnje, tražiti proporcije između redundancije i informacije (Škarić, 1982: 211) – Kennedy je svega toga bio svjestan. On je tijekom govora bio odmjeren i ozbiljan često koristeći pauze kako bi pojačao dramatičnost govora. Etosom i patosom utjecao je na publiku, shvaćajući važnost kredibiliteta, ljudskog suosjećanja i poistovjećivanja s govornikom. Duhovitost je bila njegovo tajno oružje kojim je vješto i prirodno baratao, a koje je izvrsno išlo uz njegovu mladost i opuštenost, no istovremeno mudro dozirajući duhovite upadice kako se ne bi doimao neozbiljan. Znao je odmjeriti trenutak i u pravo vrijeme reći pravu stvar.

Ted Sorensen u svojoj knjizi opisuje Kennedyjev stil i karakteristike govora. Ističe kako ni on sam, a ni Kennedy nisu govore slagali nakon pomnih literarnih analiza jer nijedan od njih nije imao obrazovanje u lingvistici, semantici i kompoziciji govora. Glavni im je kriterij uvijek bio da publika razumije ono što predsjednik pokušava prenijeti, a to je značilo:

1. Kratki govori, kratke rečenice i kratke riječi
2. Serija točki ili prijedloga gdje god je moguće (radi pauza i dramatike u govoru)
3. Konstrukcija rečenica, fraza i paragrafa koja je pojednostavljivala, razjašnjavala i naglašavala najbitnije ¹¹

¹¹ Nordquist, R. (2010). *Ted Sorensen on the Kennedy Style of Speech-writing*. Dostupno na: <http://grammar.about.com/od/rhetoricstyle/a/Ted-Sorensen-On-The-Kennedy-Style-Of-Speech-Writing.htm> (28.1.2014.)

Kennedyju je bilo važno da ga njegov narod čuje. Nije ga zanimalo kako govor izgleda i je li komponiran prema savršenom modelu (iako je on sam bio perfekcionista); bilo mu je važno kako taj govor zvuči – ne samo da godi uhu publike tonom i ritmom, već prije svega porukom koju izgovara. Kennedy u svojim govorima gotovo uopće nije upotrebljavao sleng, dijalektalizme, pravne izraze ili klišeje. Iako je želio da njegovi govori prije svega budu razumljivi narodu, nije želio zvučati otrcano niti uzimati „govor ulice“. Nije koristio fraze koje bi popunile prazan prostor u njegovim govorima – radije je napravio dužu pauzu prije negoli odgovori. Govori su uvijek trajali 20-30 minuta, nikada više od toga. Bili su koncizni i njima se reklo točno ono što se željelo reći.

Retoričke figure koristio je često, a isticale su se antiteze, anafore, ponavljanja i aliteracije. Na prvom mjestu mu je bila poruka govora, a figure su dolazile kao ukras koji govor čini dramatičnijim i slušnjim. Od retoričkih figura, izdvajam sljedeće (Bagić, 2012):

- Antiteza: „Ne pitajte što vaša zemlja može učiniti za vas, već što vi možete učiniti za vašu zemlju.“ (Inauguracijski govor)
- Aliteracija: „Let us go forth to lead the land we love.“ („Idemo naprijed vodeći zemlju koju volimo.“) (Inauguracijski govor)
- Ponavljanje: „Jer čovjek drži u svojim smrtnim rukama mogućnost da zaustavi sve oblike ljudskog siromaštva i sve oblike ljudskog života.“ (Inauguracijski govor)
- Paralelizam: „Prije dvije tisuće godina najponosnija rečenica bila je „Ja sam građanin Rima“. Danas, u svijetu slobode, najponosnija rečenica je „Ja sam građanin Berlina.““ (Ich bin ein Berliner)
- Anafora i epifora: „Postoje ljudi koji govore da je komunizam val budućnosti. Neka dođu u Berlin. Postoje i neki u Europi i drugdje koji govore da kožemo surađivati s komunizmom. Neka dođu u Berlin.“ (Ich bin ein Berliner)
- Anastrofa: „Ask not, dare not.“ („Ne pitaj, ne usudi se.“) (Inauguracijski govor)
- Reticencija: „U toliko se kunemo - i više.“ (Inauguracijski govor)
- Polisindeton: „I to nisu vjerska pitanja – jer rat i glad i neznanje i očaj ne poznaju vjerske granice.“ (Govor o religiji)
- Metafora: „The bonds of mass misery“ („Veze masovne mizerije“), „The chains of poverty“ („Lanci siromaštva“) (Inauguracijski govor)
- Emfaza: Sloboda, dom, zajedništvo (Inauguracijski govor, Ich bin ein Berliner)

Kennedyjevi su govori nerijetko sadržavali duhovite upadice. Kao retorička naprava, dosjetljivost i humor udisali su život političkim govorima koji su inače puni pravnog žargona, argumentacije i obećanja. Kennedy je uvidio važnost humora jer mu je to bilo prirodno i znao je da će doza humora u njegovim obraćanjima dopustiti naciji da ga ne dožive kao još jednog ozbiljnog političara s lažnim nadama, a posebice jer si je mogao dopustiti humor zbog svog karaktera, tj. etosa. Jedna od najduhovitijih scena bila je kada su ga u jednom od posjeta školama srednjoškolci upitali kako je postao ratni heroj, a Kennedy je odgovorio: „Vrlo lako – potopili su moj brod.“ Ovim kratkim odgovorom pokazao je kako nije imao niti namjeru niti želju postati heroj, već su ga okolnosti natjerale na to, čime je ispao skroman i nenametljiv. (Wilder, 2012:30) Humor je Kennedy koristio mudro odmjerivši svaku situaciju i ocijenivši je li prikladna koja dosjetka ili ne. Primjerice, u ozbiljnim i dramatičnim govorima poput Govora o religiji pred Udrugom protestantskih svećenika Kennedy je potpuno ozbiljan i usredotočen, dok je tijekom svakodnevnih govora na televiziji ili radiju često koristio upadice i duhovite dosjetke, nikada neumjesne ili isforsirane, već prikladne.

2.7.1. DIKCIJA I ARTIKULACIJA

John Kennedy je prije početka svoje političke karijere imao problema s artikulacijom i dikcijom te nije bio prirodno nadaren govornik. Govorio je toliko brzo da ga se gotovo nije moglo razumjeti, a jak bostonski naglasak dodatno je otežavao situaciju. Godine vježbe učinile su ga vrhunskim govornikom kakvog pamtimo danas. Da Kennedy nije poradio na svojim govorničkim vještinama i usavršio ih, njegov mandat, a ni sjećanje na njega danas ne bi bili isti. Nakon što je naučio kontrolirati brzinu, izgovor nekih suglasnika i visinu tona, dobio je samopouzdanje i odlučnost te počeo kontrolirati pozornicu ne obraćajući više pažnju na poneke nedostatke kojih se nije mogao riješiti. Govori su mu postali puni života, energični, lako pamtljivi i elokventni. Postao je dovoljno samopouzdan, opisuje Ted Sorensen u svojoj knjizi „Kennedy“, da ponekad zastrani od pripremljenog teksta i ubaci poneku svoju rečenicu i dosjetku ako je smatrao da je trenutak odgovarajući.¹²

U svoje je govore Kennedy počeo vrlo često ubacivati ponavljanje i antiteze, što je postupno postalo njegovo obilježje. Za sve je govore želio da budu kratki kako bi ih ljudi lakše pratili, no oni su i dalje bili direktni i usmjereni na temu o kojoj je govorio. Iako je Kennedyjeva dikcija i izvedba samo jedan od faktora koji su gradili njegovu retoriku, vrlo su važni jer ga se i danas pamti upravo zbog njegovih maestralnih govora.

¹² Sorensen, T. (1965). *Kennedy*. Harper Collins Publishers. Dostupno na: <http://www.harpercollins.com/browseinside/index.aspx?isbn13=9780061967849>, (29.1.2014.), str. 177

2.7.2. RETORIKA KRIZNIH GOVORA

Kennedy je tijekom svog predsjedničkog mandata imao niz nacionalnih i internacionalnih kriza te je postao svojevrsni stručnjak u kriznoj retorici, nerijetko ističući u svojim govorima da je desetljeće 60-ih godina 20. stoljeća bilo vrijeme maksimalne opasnosti, što se pokazalo točnim. Krize su postale tema Kennedyjevog ureda i svojevrsna spajalica njegovih govora, ističe Ted Sorensen u svojoj knjizi. U svojim je kriznim govorima Kennedy koristio šest retoričkih strategija:

- „Izazivanje straha“
- „Korištenje antiteza za poticanje javnog angažmana“
- „Prikladno vrijeme“
- „Nema obećanja“
- „Manipulacija medijima“
- „Preuzimanje krivnje i isprika“ (Wilder, 2012:35)

Baš zbog činjenice da su krize bile neizbježne u godinama mandata pred njim, predsjednik je želio osvijestiti američku javnost o tim opasnostima i na to ih je podsjećao u svojim govorima, ne dopuštajući im da se uljuljaju u lažnu sigurnost. Smatrao je da će se ljudi, ako su svjesni opasnosti, manje iznenaditi ako i kad ona dođe, čime se na neki način pripremao za krizu te je imao spremne odgovore pune nade i ohrabrenja za borbu protiv opasnosti. Primjerice, njegov je inauguracijski govor imao taktiku kojom je prvo stvorio strah, a zatim Kennedyja stavio u poziciju neustrašivog vođe izjavama poput:

„Neka nikada ne pregovaramo iz straha, ali ne bojmo se pregovarati. Neka obje strane prizovu čuda znanosti, a ne njihov teror. Samo je nekolicini generacija omogućena uloga branitelja slobode u trenutku najveće opasnosti. Neću ustuknuti pred tom odgovornošću; želim joj dobrodošlicu!“¹³

Antiteza je bila važan dio Kennedyjeve krizne retorike. Koristio je „oni protiv nas“ retoriku poistovjećujući neprijatelja sa slobodama koje uživaju Amerikanci i podsjećajući ih da će, ukoliko žele zadržati svoja prava, morati zajedno nastupiti protiv neprijatelja. U gotovo svim Kennedyjevim govorima prisutna je dihotomija – postoji Amerika, Bog, pobjeda, ali postoji i zlo, neprijatelji i poraz. Njegove su antiteze bile pažljivo birane i smještene u govoru, gotovo kategorizirane te su donosile poseban prizvuk i ritam govoru:

¹³ John F. Kennedy. Presidential Library and Museum. *Inaugural Address*. Prijepis dostupan na: <http://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/BqXlEM9F4024ntFl7SVAJA.aspx> (29.1.2014.)

- „Not a victory of party, but a celebration of freedom.“ („Ne pobjeda političke stranke, već proslava slobode.“)¹⁴
- „We offer not a pledge but a request.“ („Ne nudimo zakletvu, već zahtjev.“)
- „Not because we seek their votes, but because it is right.“ („Ne zato što želimo njihove glasove, već zato što je ispravno.“)
- „Ask not what your country can do for you; ask what you can do for your country.“ („Ne pitajte što vaša zemlja može učiniti za vas, već što vi možete učiniti za vašu zemlju.“)

Antitezama je Kennedy poticao svoje sunarodnjake na angažman i na osjećaj zajedništva i ulaganja zajedničkih napora ukoliko žele uspjeti, tj. preživjeti kao nacija. Koristio je „migoovor“ koji je izjednačavao poziciju i odgovornost predsjednika i običnog građanina - sve što oni moraju učiniti za svoju zemlju, učinit će i on.

Vrijeme igra jako važnu ulogu u poticanju društva na akciju. Kennedy je vrijeme koristio kao retoričko sredstvo u svojim govorima, potičući svoje sunarodnjake na osjećaj odgovornosti i djelovanje u što kraćem roku, kao što je to, primjerice, učinio tijekom svog prvog obraćanja o stanju nacije. Ponavljanjem fraze „svaki dan“, Kennedy podsjeća i požuruje publiku na djelovanje jer rat može doći brzo:

„Svakog dana kriza buja. Svakog dana rješenje je sve teže. Svakog se dana sve više približavamo trenutku najveće opasnosti, dok se oružja nagomilavaju i neprijateljske sile jačaju...“¹⁵

Kennedy nije davao obećanja naciji niti pokušavao predvidjeti ishod određenih kriznih situacija, iako je uvijek pokušavao dati nadu. Bio je iskren prema svom narodu ne želeći im reći da ima kontrolu nad stvarima nad kojima je nema, a zbog toga su mu još više vjerovali – nije ih uljuljavao u lažan osjećaj sigurnosti te su imali osjećaj da on želi i treba njihovu pomoć, zbog čega je aktivizam rastao. Ovakva retorička strategija pokazala se korisnom u objavljivanju ishoda krize jer Amerikanci nisu imali osjećaj da je Kennedy kriv za određenu krizu, već je to zajednička odgovornost: (Wilder, 2012:44)

¹⁴ Antiteze donosim prema: John F. Kennedy. Presidential Library and Museum. *Inaugural Address*. Prijepis dostupan na: <http://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/BqXIEM9F4024ntFI7SVAJA.aspx> (29.1.2014.)

¹⁵ John F. Kennedy. Presidential Library and Museum. *State of the Union Address*. Prijepis dostupan na: <http://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKWHP-AR6306-A.aspx> (29.1.2014.)

„Prije negoli je moj mandat završio, testirat ćemo ponovno može li nacija organizirana i vođena na ovaj način opstati. Ishod nikako nije siguran. Odgovori nikako nisu sigurni. Svi mi zajedno – ova administracija, ovaj Kongres, ova nacija – moramo skovati te odgovore.“¹⁶

Kennedy je vješto upotrebljavao medije u svoju korist te manipulirao njima kako bi javnosti u točno određeno vrijeme plasirao informacije koje želi. Primjerice, za vrijeme krize s raketnim projektilima na Kubi, u privatnosti je rekao medijima o potencijalno opasnoj situaciji na Kubi, a oni su pristali ne objaviti tu informaciju dok im Kennedy to ne potvrdi, tvrdi Sorenesen. Mediji su doslovno dopustili predsjedniku da vlada tom informacijom do trenutka kada je bila spremna za objavu, odnosno kada je to njemu odgovaralo, što je donijelo veliku korist Kennedyju i spriječilo niz pretpostavki, zaključaka, osuda i nemira u cijeloj državi u slučaju da je ta informacija ranije iscurila. No, Kennedy je nerijetko koristio medije u svoju korist kako bi se skrile brojne važne informacije koje je nacija trebala saznati na vrijeme, a koje su ostale neizrečene ili zakašnjele.

Još jedno sredstvo koje je koristio u kriznoj komunikaciji bila je isprika i priznanje greške. Kada je JFK doživio fijasko svoje akcije u Zaljevu svinja, odlučio je jednostavno priznati svoje greške radije nego se uvlačiti u opravdanja i objašnjenja te pokušati naučiti lekciju iz svojih postupaka, što je nacija prihvatila s odobravanjem. Njegova isprika donijela mu je još više popularnosti jer su Amerikanci cijenili njegovu iskrenost i skromnu ispriku, što nije bilo uobičajeno za političare na visokim pozicijama.

¹⁶ John F. Kennedy. Presidential Library and Museum. *State of the Union Address*. Prijepis dostupan na: <http://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKWHP-AR6306-A.aspx> (29.1.2014.)

3. GOVORI

3.1. INAUGURACIJSKO OBRAĆANJE

Kennedy je položio zakletvu kao 35. američki predsjednik 20. siječnja 1961. godine u Washingtonu, a odmah nakon toga održao je tradicionalni inauguracijski govor. To je jedan od najprepoznatljivijih Kennedyjevih govora u kojem se Sjedinjenim Američkim Državama predstavio kao novi predsjednik i vođa nacije izrekavši, među ostalim, poznatu rečenicu: „Ne pitajte što vaša zemlja može učiniti za vas, već se upitajte što vi možete učiniti za svoju zemlju“. Kennedyjev je inauguracijski govor smješten na drugo mjesto najboljih govora 20. stoljeća prema istraživanju stručnjaka, odmah iza maestralnog govora Martina Luthera Kinga „I have a dream“.¹⁷ Govor se smatra jednim od trenutaka koji su obilježili svjetsku povijest i samog Kennedyja; njime je dao iskru nade američkom narodu koji je bio u strahu od tinjajućeg Hladnog rata i nuklearnih katastrofa, potičući ih na jedinstvo i zajedničke napore kako bi ostvarili viziju slobodne i jake Amerike u borbi protiv tiranije, siromaštva, bolesti i rata.

Ostavština ovog Kennedyjevog govora iznimno je velika, a pritom se ne radi samo o retoričkoj ostavštini. Kennedyjevo inauguracijsko obraćanje nije samo govor koji je bio saslušan s divljenjem i ubrzo zaboravljen, kao što su bila mnoga inauguracijska obraćanja predsjednika SAD-a. On je nadahnuo i ohrabrio jednu novu generaciju svojih sunarodnjaka, baš kako je i najavio u svom govoru, da smjelo ustanu i bore se za ljudsku slobodu, čak ako to zahtijeva žrtvu. Najvažnija je ostavština Kennedyjevog inauguracijskog govora činjenica da se tijekom njegova mandata i nakon njega uvelike povećao broj mladih ljudi koji su se priključili mirovnim snagama i volontirali u zemljama Trećeg svijeta pomažući potrebitima i boreći se protiv siromaštva. Nehotice je utjecao i na retoriku gotovo svih nadolazećih američkih predsjednika u Hladnom ratu, koji su preuzeli njegove smjernice i čvrsta stajališta. Svojim govorom je, među ostalim, zaintrigirao i sovjetske vođe te im najavio oštru i hladnu vanjsku politiku, no i politiku spremnu na suradnju i dogovore u postizanju zajedničkog cilja – mira.

¹⁷ American Rhetoric. *Top 100 Speeches*. Dostupno na: <http://www.americanrhetoric.com/top100speechesall.html> (30.1.2014.)

POVIJESNO-POLITIČKI KONTEKST

Kako bih se shvatila poruka i značenje Kennedyjevog inauguracijskog govora, potrebno je smjestiti ga u povijesno-politički kontekst. U Americi je u vrijeme Eisenhowera, JFK-jevog prethodnika, te u vrijeme početka novog mandata aktualna problematika bio buktajući Hladni rat te sukobi između SAD-a i SSSR-a, koji su vrlo lako mogli dovesti do Trećeg svjetskog rata i nuklearnih katastrofa nemjerljivih razmjera. Kennedy je, kao što je ranije u radu rečeno, bio svjestan da je njegov mandat vrijeme lako mogućih velikih kriza i opasnosti za Ameriku i svijet te je govor usmjerio upravo k toj tematici, želeći direktno i bez suzdržavanja ukazati na najveće prijetnje i pozvati naciju, ali i protivnike na rješavanje istih, istovremeno im optimistično oslikavajući viziju mirne budućnosti koja dolazi smjenom generacija koje vode Ameriku.¹⁸

SADRŽAJ I KOMPOZICIJA GOVORA

Kako bih što bolje istaknula značajke govora, donosim sadržaj govora. Kennedy u svom govoru, sukladno trenutku, progovara o velikim opasnostima koje nosi nuklearno oružje, odnosno činjenica da ljudi kontroliraju upotrebu nuklearnog oružja, što vrlo lako može dovesti do velikih katastrofa. Kennedy navodi koji su rizici takvog ponašanja te se indirektno obraća SSSR-u pozivajući ih da zajedno nađu mirno rješenje i posvete se borbi protiv pravih neprijatelja čovječanstva, a to su siromaštvo, tiranija, glad i rat. Govor ujedno poziva sve Amerikance u borbu protiv navedenih prijetnji, a posebice u borbu za slobodu.

Kompozicija je govora klasična kompozicija uvod - glavni dio - zaključak. U uvodu se Kennedy pozdravnim riječima obraća važnim gostima i publici te stvara naklonost za temu. U glavnom dijelu izriče središnju tezu, odnosno nekoliko teza koje zasebno obrađuje i argumentira. Zaključak je najupečatljiviji dio govora kojim poziva Amerikance na ujedinjenje i borbu za njihovu državu. U nastavku ću potanko raščlaniti govor.

Govor Kennedy započinje pozdravnim riječima te poručuje naciji kako danas svjedoči ne pobjedi jedne stranke, već pobjedi slobode. Time je želio naglasiti da su svi građani Amerike jednaki u ovom velikom trenutku, neovisno jesu li demokrati ili republikanci, te da trebaju biti ujedinjeni u borbi za slobodu. Citirajući zakletvu koju je položio, Kennedy najavljuje obnovu i promjenu, referirajući se na povijest i dane kada je Amerika rođena, želeći time prisjetiti Amerikance na sve nedaće i borbe koje su njihovi preci prošli kako bi oni danas imali slobodnu zemlju u kojoj žive. Zbog načina na koji je složena, rečenica zvuči snažno i

¹⁸ Sorensen, T. (2007). *JFK's inaugural address was world-changing*. The Guardian. Dostupno na: <http://www.theguardian.com/theguardian/2007/apr/22/greatspeeches1> (30.1.2014.)

inspirirajuće i već tim prvim riječima on dobiva pažnju slušatelja: „Danas promatramo ne pobjedu stranke, već proslavu slobode.“

U nastavku govora započinje središnji dio u kojem Kennedy govori koliko se vrijeme danas promijenilo jer čovjek u svojim rukama drži moć da spriječi siromaštvo, no i da uništi ljudski život, a ta moć treba biti samo u Božjim rukama. U ovom paragrafu govora slijedi prvo upućivanje na jednu od osnovnih teza govora, a to je opasnost od nuklearnog oružja koje može dovesti do svršetka svijeta:

„Svijet je potpuno drugačije mjesto danas. Jer čovjek drži u svojim smrtnim rukama moć da zaustavi sve oblike ljudskog siromaštva, ali i sve oblike ljudskog života.“

Zatim energično poručuje Amerikancima kako su oni nasljednici revolucije koju su započeli njihovi preci i da je ovo nova generacija Amerikanaca koja nikada neće dopustiti kršenje osnovnih ljudskih prava i koja će čuvati ideale njihovih predaka. Kennedy ovdje ukazuje na smjenu generacija do koje je došlo u Bijeloj kući, aludirajući time i na smjenu načina vođenja države i novu snagu koju će pokazati mladi, jaki Amerikanci na čelu s njim samim:¹⁹

„Neka se raširi riječ od ovog trenutka i mjesta, kako prijatelju, tako i neprijatelju, da je baklja prenesena na novu generaciju Amerikanaca – rođenih u ovom stoljeću, rastrešenih ratom, discipliniranih teškim i gorkim mirom, ponosnih na drevno naslijeđe – i nevoljkih dopustiti i svjedočiti sporom uništenju tih ljudskih prava(...).“

Na tom mjestu govor nastavlja razotkrivati jednu od glavnih teza – borbu protiv SSSR-a, odnosno zajedničke napore svih Amerikanaca u spriječavanju novog svjetskog rata i nuklearnih katastrofa. Kennedy izriče kako Amerika ima središnju poziciju u rješavanju globalnih pitanja kao jedna od dvije velike velesile koje trenutačno vode svijet – aludira na SSSR, kojem indirektno šalje poruku kroz cijeli govor. Kennedy nastavlja govor teatralnim pozivom na zakletvu svojih sunarodnjaka u borbi za slobodu, stavljajući odgovornost i moć u njihove ruke:

„Neka zna svaka nacija, bilo da nam želi dobro ili zlo, da ćemo platiti svaku cijenu, nositi svaki teret, dočekati svaku nevolju, podržati svakog prijatelja, suprotstaviti se svakom neprijatelju kako bismo osigurali preživljavanje i uspjeh slobode. Na toliko se zaklinjemo – a i na više.“

¹⁹ Mehlretter, S. A. (2009). Inauguracijsko obraćanje Johna F. Kennedyja. Pennsylvania State University. Dostupno na: <http://archive.vod.umd.edu/internat/jfk1961int.html> (1.2.2014.)

Sljedećih šest paragrafa govora JFK započinje ponavljanjem istih riječi pri obraćanju na početku rečenice: „tim novim saveznicima, tim novim državama, tim ljudima“. Kennedy se prvo obraća starim saveznicima kojima obećaje biti odan prijatelj jer zajedno mogu napraviti mnogo, a sami gotovo ništa, zatim novim državama kojima želi dobrodošlicu u redove slobodnih zemalja te obećaje potporu u obrani slobode. Siromašnima diljem svijeta obećaje pomoć u borbi protiv siromaštva, a republikanskim sestrinskim zemljama južno od granice obećaje pomoć u borbi za slobodu i protiv siromaštva. Ovdje indirektno šalje poruku Sovjetima kako će se boriti za zemlje Južne Amerike kojima potencijalno prijete komunizam – Amerike će ostati gospodarice južne hemisfere. Ujedinjenim narodima obnavlja svoju zakletvu „u ovo doba kada je instrument rata nadvladao instrument mira“. Ovaj dio govora značajan je jer pokazuje veliki odmak od zatvorene vanjske politike koju su prethodne američke administracije vodile te Kennedy tim izjavama daje naslutiti kakva će biti njegova vanjska politika.

Na kraju ovog dijela govora obraća se svojim neprijateljima – Sovjetima, u zahtjevu da zajedno obnove potragu za mirom prije negoli mračne sile koje obje države imaju u rukama razore ovaj svijet. Ovdje ujedno počinje i središnji dio govora obilježen dihotomijom; Kennedy u fokus stavlja dvije strane s jednakim resursima koje stoje pred zadnjim ratom čovječanstva – Ameriku i SSSR. Šalje im poruku kako je spreman pregovarati o miru i kako je mir ono što Amerika želi: „Ne pregovarajmo iz straha, ali nemojmo da nas bude strah pregovarati.“ Iako ne govori direktno tko je druga strana, poruka je više nego jasna, a Kennedy zapravo metaforički portretira cijeli svijet kao dva antagonistička kampa – američki koji predstavlja slobodu i pravdu te sovjetski koji predstavlja agresiju i želju za moći.²⁰ Nizom paragrafa koji započinju riječima „neka obje strane“ kazuje drugoj strani da bi trebali raditi zajedno kako bi iskoristili čuda tehnologije i stvorili novi svijet u kojem prevladava mir, a ne ga doveli na rub uništenja, gdje stoji danas.

U nastavku mladi predsjednik stavlja moć i sudbinu Amerike u ruke svojih građana: „U vašim rukama, moji sunarodnjaci, više nego u mojim leži konačni uspjeh ili neuspjeh našeg puta.“ Na taj način Kennedy potiče ljude na djelovanje jer oni sami kroje budućnost pred njima. Ovdje započinje zaključni dio govora. Objavljuje da ih trublja ponovno poziva, referirajući se na povijest i vrijeme rađanja Amerike i slobode koju do danas imaju, no koja im lako može izmaknuti iz ruku. Stvara sliku o pravednoj Americi koja kreće u veliku borbu za spas svijeta:

²⁰ Mehlretter, S. A. (2009). *John F. Kennedy, Inaugural Address*. Pennsylvania State University. Dostupno na: <http://archive.vod.umd.edu/internat/jfk1961int.htm> (1.2.2014.)

„Sada nas trublja ponovno okuplja – ne kao poziv na nošenje oružja – ne kao poziv na bitku, iako smo u borbi – već kao poziv da nosimo teret vječne bitke, u kojoj jednu godinu jesmo, a drugu nismo, „radosni u nadi, strpljivi u iskušenju“ – bitke protiv zajedničkih neprijatelja čvojeaka: tiranije, siromaštva, bolesti i samog rata.“

Poziva cijeli svijet, „sjever i jug, istok i zapad“, na ujedinenje u toj velikoj borbi, ujedno izrekavši svoju posljednju i najvažniju tezu - ujedinenje cijelog svijeta te usmjeravanje na rješavanje pitanja siromaštva, a ne na oružje i dominaciju u tom području. Naglašava dramatičnost i ozbiljnost ističući kako je tek nekoliko generacija dobilo zadatak braniti slobodu u trenutku maksimalne opasnosti, čime stvara osjećaj časti i ponosa što su upravo ovi ljudi koji stoje pred njim dobili taj zadatak. Izriče najpoznatiju rečenicu govora koja je danas sinonim za Kennedyjev inauguracijski govor:

„I stoga, moji dragi sunarodnjaci Amerikanci, ne pitajte što vaša zemlja može učiniti za vas, već što vi možete učiniti za svoju zemlju.“

Govor završava tražeći blagoslov i pomoć od Boga, no svjestan da na zemlji ljudi moraju sami mukotrpno raditi za ostvarenje svojih ciljeva:

„S čistom savješću kao sigurnom nagradom, s poviješću kao konačnim sucem naših djela, idemo naprijed vodeći zemlju koju volimo, tražeći Njegov blagoslov i pomoć, ali znajući da ovdje na Zemlji Božji posao mora zapravo biti naš posao.“

RETORIČKO-STILSKA RAZINA GOVORA

Govor je trajao 13 minuta, što ga čini jednim od najkraćih inauguracijskih govora američkih predsjednika. Složio ga je Kennedy u suradnji sa svojim dugogodišnjim tekstopiscem Tedom Sorensenom. Govor sadrži sve elemente tipične za Kennedyjev stil i karakteristike govora – kratak je i govori jednostavnim jezikom, bez nejasnih riječi i poruka. Vrlo često koristi antiteze, paralelizme, ponavljanje, reticencije i promjene tona govora, o čemu će se detaljnije govoriti u nastavku rada. Stručnjaci smatraju da je to jedan od najelokventnijih inauguracijskih govora jer je u potpunosti ispunio zahtjeve žanra i to jezikom koji je pozvao na duboku refleksiju izrečenih ideja.²¹

Osnovne su teze govora:

- zajednička borba nove generacije Amerikanaca u borbi za ljudsku slobodu kojoj prijeti samorazaranje dolaskom novih oružja i tehnologija (indirektno se odnosi na borbu protiv SSSR-a)

²¹ Mehlretter, S. A. (2009). *John F. Kennedy, Inaugural Address*. Pennsylvania State University. Dostupno na: <http://archive.vod.umd.edu/internat/jfk1961int.htm> (30.1.2014.)

- ujedinjenje cijelog svijeta u rješavanju pitanja siromaštva
- nada i optimizam za nadolazeće razdoblje

Ciljevi govora koje je sam Kennedy postavio pred sebe bili su opširni i veliki. Mladi predsjednik mnogo je vremena proveo promišljajući koju poruku želi prenijeti svome narodu i na koji način. Mnogo je verzija govora napisano prije negoli je nastala originalna verzija koju danas pamtimo, a za koju je trebalo nekoliko mjeseci rada. Kennedyjevi ciljevi bili su sljedeći:

- prenijeti naciji i svijetu ozbiljno shvaćanje globalnih pitanja
- dati jasnu poruku sovjetskom vođi da je Amerika, iako snažna i naoružana, spremna pronaći mir, pregovore i suradnju
- steći prijatelje u vladama Trećeg svijeta i pomoći u borbi protiv siromaštva
- elokventnim i uzvišenim jezikom pozvati Amerikance na promjene, žrtvu i disciplinu
- odmaknuti se od bilo kakvih stranačkih stajališta i najaviti novu generaciju Amerikanaca na čelu s novom vlašću.²²

Snimka Kennedyjeva inauguracijskog govora i danas slušatelja potpuno uživljava u velebnu atmosferu trenutka, vodeći ga na washingtonski Kapitol u ogromnu masu ljudi koja kliče pred novim predsjednikom. Kennedy je svoj govor izrekao sporo i svečano, ali energično, nastojeći ublažiti inače jaki bostonski naglasak. Jezik je govora formalan i umjetnički, iako su riječi jednostavne i „obične“, no on svojim tonom i ritmom stvara svečano-dramatični prizvuk.

Modusi argumentacije:

Etos

- Kennedy ne stavlja lovorike na svoju stranku niti na sebe, već na slobodu koju svi Amerikanci trebaju cijiniti i boriti se za nju. Dovodi u prvi plan svoje domoljublje i čestitost: „Danas promatramo ne pobjedu stranke, već proslavu slobode.“²³
- Sljedeća je rečenica kombinacija etosa i patosa. Kennedy ponovno u prvi plan stavlja Ameriku i njezinu dobrobit, a ne pojedinačnu korist, što ga čini etičnim i velikim

²² Sorensen, T. (2007). *JFK's inaugural address was world-changing*. The Guardian. Dostupno na: <http://www.theguardian.com/theguardian/2007/apr/22/greatspeeches1> (30.1.2014.)

²³ Sve citate inauguracijskog govora donosim prema: Predsjednička knjižnica i muzej Johna F. Kennedyja. Inauguracijsko obraćanje. Prijepis dostupan na: <http://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/BqXIEM9F4024ntFI7SVAjA.aspx> (1.2.2014.)

domoljubom, a istovremeno izaziva emocije i osjećaj odgovornosti kod Amerikanaca: „I stoga, moji dragi sunarodnjaci Amerikanci, ne pitajte što vaša zemlja može učiniti za vas, već što vi možete učiniti za svoju zemlju.“

Patos

- Kennedy stvara osjećaj odgovornosti i obveze kod Amerikanaca; oni su ta generacija koja će se boriti za slobodu, a protiv gladi, tiranije, siromaštva i rata:
„Neka se raširi riječ od ovog trenutka i mjesta, kako prijatelju, tako i neprijatelju, da je baklja prenesena na novu generaciju Amerikanaca – rođenih u ovom stoljeću, rastrešenih ratom, discipliniranih teškim i gorkim mirom, ponosnih na drevno naslijeđe – i nevoljkih dopustiti i svjedočiti sporom uništenju tih ljudskih prava(...)“
„Neka zna svaka nacija, bilo da nam želi dobro ili zlo, da ćemo platiti svaku cijenu, nositi svaki teret, dočekati svaku nevolju, podržati svakog prijatelja, suprotstaviti se svakom neprijatelju kako bismo osigurali preživljavanje i uspjeh slobode. Na toliko se zaklinjemo – a i na više.“

Stilske figure:

- Alliteracija: „Let us go forth to lead the land we love.“ („Idemo naprijed vodeći zemlju koju volimo.“)
„Pay any price, bear any burden...“ („Platiti svaku cijenu, nositi svaki teret...“)
- Anafora: „Tim novim saveznicama, tim novim zemljama, tim ljudima...“
- Anastrofa: „Ask not, dare not.,“ („Ne pitaj, ne usudi se.“)
- Antiteza: „Ne pitajte što vaša zemlja može učiniti za vas, već što vi možete učiniti za vašu zemlju.“
„Ne pregovarajmo iz straha, ali ne bojmo se pregovarati.“
„Danas promatramo ne pobjedu političke strane, već proslavu slobode.“
- Asonanca: „The steady spread of the deadly atom...“ („Mirno širenje pogubnog atoma...“)
- Konsonanca: „Whether it wishes us well or ill, that we shall...“ („Bilo da nam žele dobro ili zlo, mi ćemo...“)
- Metafora: „The bonds of mass misery...“ („Veze masovnog siromaštva...“)
„The chains of poverty...“ („Lanci siromaštva...“)

- Paralelizam: „United there is little we cannot do. Divided there is little we can do.“ („Malo je toga što ujedinjeni ne možemo postići. Razdvojeni malo toga možemo postići.“)
- Paradoks: „Only when our arms are sufficient beyond doubt can we be certain beyond doubt that they will never be employed.“ („Samo kada su naša oružja bez dvojbe dovoljna možemo biti bez dvojbe da nikada neće biti korištena.“)
- Emfaza: „Sloboda, siromaštvo, rat“

3.2.GOVOR O RELIGIJI

Govor koji ću analizirati na sljedećih nekoliko stranica Kennedyjev je govor o njegovoj religiji održan 12. rujna 1960. pred Velikom udrugom svećenika u Houstonu u jeku Kennedyjeve preizborne kampanje i neposredno prije samih izbora. To je svojevrsni govor samoobrane protiv napada brojnih protestantskih udruga na Kennedyjevu katoličku vjeru i njezin utjecaj na njegov mandat ukoliko postane 35. američki predsjednik. Govor se nalazi na visokom devetom mjestu najboljih govora 20. stoljeća²⁴, a predstavlja prekretnicu u Kennedyjevoj predizbornoj kampanji jer je, prema mišljenju mnogih, ovim iznimno vješto napisanim i uvjerljivim govorom osvojio američku javnost te utabao put ka pobjedi.

POVIJESNO-POLITIČKI KONTEKST

Biti katolički kandidat za predsjednika u državi u kojoj je prevladavala protestantska religija značilo je biti pod stalnim napadom protestantskih tijela zastrašenih činjenicom da bi katolički predsjednik ugrozio status protestantizma i radio protiv njega. Javno mišljenje bilo je kako je katolicizam prijetnja religijskim slobodama te kako će preko katoličkog predsjednika zapravo Vatikan voditi državu, a ne on sam.²⁵ U vrijeme kampanje tiskane su stotine publikacija i pamfleta protiv katoličke vjere i Kennedyja, odnosno posljedica koje bi protestantska Amerika mogla imati ukoliko Kennedy bude izabran. Išlo se toliko daleko da je

²⁴ American Rhetoric. *Top 100 Speeches*. Dostupno na: <http://www.americanrhetoric.com/top100speechesall.html> (2.2.2014.)

²⁵ La Puente, C.E. (2010). *John F. Kennedy's Address to the Greater Houston Ministerial Association: A Speech of Apologia*. California Polytechnic State University. Dostupno na: <http://digitalcommons.calpoly.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1020&context=comssp> (2.2.2014.)

čak pisano kako će protestantima biti oduzeta sva imovina, kako će biti mučeni i kako će biti primorani prijeći na katolicizam, a državu će voditi Papa preko katoličkog predsjednika. Kennedy je morao biti iznimno pažljiv u toj osjetljivoj situaciji budući da je većina zemlje bila protestantske vjere; jedini način na koji je JFK mogao dobiti izbore bio je neutraliziranjem tenzija javnosti i pitanja katolicizma kao prijeteće Amerikancima.

SADRŽAJ I KOMPOZICIJA GOVORA

Idealna prilika za uvjerljivi obrambeni govor bio je poziv Udruge svećenika na obraćanje u rujnu 1960. godine. Kennedy će ovim govorom učiniti veliki preokret u kampanji – ne samo da će neutralizirati javno mišljenje, već će ga potpuno okrenuti u svoju korist i naposljetku dobiti kampanju. Kennedy u svom govoru navodi razloge zašto je on kao katolik podoban kandidat za predsjednika SAD-a, odnosno kao glavnu tezu govora navodi to da vjere ne smije imati veze s politikom. Govor je složen na način da stavi Kennedyja u poziciju žrtve, što je ujedno i cilj govora, koja se brani zbog svojih uvjerenja koja nisu kriva, samo drugačija, a prozvan je od strane netolerantne Amerike koju će neprihvatanje različitosti dovesti do propasti. Ovdje je Kennedy stavljen i u ulogu domoljuba koji se brine za dobrobit svoje zemlje ukoliko njezini građani ne promijene svoja netolerantna mišljenja. Kao središnju tezu Kennedy iznosi „ne u kakvu Crkvu vjeruje, jer to bi trebalo biti važno samo njemu, već u kakvu Ameriku vjeruje.“²⁶ Upravo tom središnjom tezom on pomiče fokus s katoličke vjere na Ameriku u kojoj žive Amerikanci, neovisno o vjeri koju prakticiraju.

Kompozicija govora prati elemente klasične kompozicije, a naglasak je u potpunosti na središnjem dijelu s vrlo kratkim uvodom i zaključkom. U uvodu Kennedy napadački kreće s najavom teme jer smatra da je napad na njegovu katoličku vjeru pitanje koje ne treba biti u središtu pozornosti pored svih ostalih gorućih problema. U opširnom središnjem dijelu potanko raščlanjuje glavnu tezu, a to je da svaki čovjek ima pravo na svoju vjeru dok god radi za dobrobit Amerike i dok god ta vjera ne utječe na njegovo djelovanje. U zaključku iznosi kakav će on predsjednik biti neovisno o svojoj vjeri te izriče dijelove predsjedničke zakletve.

Kennedy govor započinje ističući kako postoje mnogo važnija pitanja s kojima se Amerika mora suočiti tijekom ovih izbora, dajući jasno do znanja kako smatra da pitanje o

²⁶ Sve citate inauguracijskog govora donosim prema: *John F. Kennedy. Presidential Library and Museum. Address of Senator John F. Kennedy to the Greater Houston Ministerial Association.* Prijepis dostupan na: <http://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/ALL6YEBJMEKYGMCntnSCvg.aspx>, (2.2.2014.)

kojem se danas raspravlja ne bi trebalo odlučiti kampanju te da je nametnuto od strane ljudi koji ga ne žele na ovoj poziciji. Iznosi probleme koji potiču publiku na razmišljanje o važnijim stvarima o kojima bi se trebalo raspravljati, a koji su dio američke svakodnevice:

„...širenje komunističkog utjecaja koje sada tinja samo 90 milja od obala Floride, ponižavajući tretman našeg predsjednika i potpredsjednika od strane onih koji više ne poštuju našu moć, gladna djeca koju sam vidio u Zapadnoj Virginiji, stari ljudi koji ne mogu platiti svoje liječničke račune, obitelji koje su prisiljene odreći se svojih farmi, Amerika s previše slamova, a s premalo škola, i zakašnjela na putu prema Mjesecu i svemiru. To su prava pitanja koja trebaju odlučiti kampanju. To nisu vjerska pitanja – jer rat i glad i neznanje i očaj ne poznaju vjerske barijere.“

U nastavku izriče središnju tezu govora: „Ali budući da sam ja katolik, a nijedan katolik dosad nije bio izabran za predsjednika, prava su pitanja u ovoj kampanji zamračena – možda čak i namjerno, u nekim stožerima manje odgovornima od ovoga. Stoga je očito potrebno da se još jednom izjasnim – ne u kakvu Crkvu vjerujem, jer to bi trebalo biti važno samo meni, već u kakvu Ameriku vjerujem.“

Započevši govor na ovaj način, Kennedy si dodjeljuje dvije uloge: ulogu žrtve, koja je prozvana zbog krivih razloga, i ulogu domoljuba, koji vjeruje u svoju zemlju i prava pitanja o kojima se ona treba brinuti. Kennedy je upotrijebio klasični primjer uvoda koji snažno zaokupi pažnju slušatelja što je, prema Aristotelu, i osnovna svrha uvoda.

U sljedeća dva paragrafa Kennedy iznosi u kakvu Ameriku on vjeruje. Tijekom govora Kennedy često ponavlja frazu „vjerujem u Ameriku“, želeći pažnju usmjeriti upravo na njegovu vjeru u svoju zemlju i domoljublje koje osjeća prema njoj. Kennedy to svjesno radi kako bi svoj karakter oslikao kao etičan i čestit te time pridobio publiku:

„Vjerujem u Ameriku u kojoj je razdvajanje crkvi i države apsolutno, gdje nijedan katolički prelat ne govori predsjedniku (ako je on katolik) kako se ponašati, i nijedan protestantski svećenik svojim župljanima za koga trebaju glasati; Ameriku gdje nijednoj crkvi ili crkvenoj školi nisu odobrena javna sredstva ili politička opredijeljenost, gdje nijednom čovjeku nije odbijen položaj u javnom uredu zato što se njegova religija razlikuje od one predsjednika koji će ga imenovati ili ljudi koji su ga izabrali.“

Ovim snažnim paragrafom Kennedy jasno daje do znanja kako Amerika u koju on vjeruje ne povezuje religiju i državu, što mu je dijelom zamjerila Katolička crkva jer je

smatrala kako time niječe svoju vjeru. U sljedeća dva paragrafa niže niz primjera Amerike u koju on vjeruje, a poseban naglasak stavlja na to da nije bitno koje je čovjek vjere jer vjerska sloboda treba biti jednaka za sve. Ulogu žrtve prebacuje na publiku, stavljajući ga na njegovo mjesto i izazivajući njihovo suosjećanje, osjećaj ugroženosti, strah i razmišljanje koje su posljedice njihove odluke za njih same: „Danas sam možda ja žrtva, ali sutra to možete biti vi, sve dok cijelo tkanje našeg harmoničnog društva nije lišeno velike nacionalne prijetnje.“

U sljedećem paragrafu progovara o Americi koja ima potpunu vjersku slobodu i u kojoj se ne stavlja na test vjera čovjeka. Govori i u kakvog predsjednika vjeruje još jednom naglašavajući kako je vjera njegova privatna stvar.

U nastavku se Kennedy referira na vlastitu prošlost u kojoj se on borio za Ameriku, a njegov brat je čak i poginuo za nju, a tada ih nitko nije pitao jesu li katolici ili ne. Time stvara osjećaj krivnje i suosjećanja u publici. U vrijeme kada je trebalo poći u bitku daleko od kuće i braniti ne samo svoju zemlju, već i svijet, nitko nije sumnjao imaju li braća Kennedy podijeljenu odanost i trebaju li ostati kod kuće jer su krive vjere, a danas on sjedi na optuženičkoj stolici upravo zbog tih razloga; stvara osjećaj licemjerja kod Amerikanaca:

„To je Amerika u koju vjerujem – to je Amerika za koju sam se borio u Južnom Pacifiku i za koju je moj brat umro u Europi. Tada nitko nije ni pomislio da imamo „podijeljenu odanost“, da ne vjerujemo u slobodu ili da pripadamo neloyalnoj grupi koja je prijetila „slobodama za koje su naši praoci umrli“.“

I dalje nastavlja spominjanjem prošlosti i velikih junaka i generala koji su poginuli za Ameriku u bitci kod Alama: „Bok uz bok Bowieju i Crockettu pali su McCafferty i Bailey i Carey, ali nitko ne zna jesu li oni bili katolici ili ne. Jer na Alamu nije postojao vjerski test.“ Kennedy želi istaknuti kako u svim velikim trenucima američke povijesti kada je bilo važna odanost, domoljublje i hrabrost, nije bilo postavljeno pitanje jesu li ti ljudi katolici ili ne, bilo je važno koliko vole svoju zemlju i koliko su spremni učiniti za nju. Kennedy se obraća publici s molbom da mu sude na temelju njegove prošlosti i stavova koje znaju da ima, a ne na temelju publikacija i lažnih naklapanja koje su izdali mediji:

„...suprotno novinskim napisima, ja nisam katolički kandidat za predsjednika, ja sam demokratski kandidat za predsjednika koji je uz to katolik. Ja ne govorim u ime svoje Crkve o javnim pitanjima, i Crkva ne govori u moje ime.“

Svjestan pridobivenog povjerenja, govori kako će uvijek odlučivati u skladu s nacionalnim interesom i svojom savješću, a ako jedno od toga ne može biti ispunjeno, napustit će Ured. Povlači posljednju referencu s američkom netolerancijom u sljedećoj izjavi, aludirajući na to da je Amerika veliki gubitnik ukoliko odluči ne odabrati ga samo zbog vjere:

„Ako bih izgubio na temelju pravih pitanja, tada ću se vratiti na svoje mjesto u Senatu, zadovoljan što sam probao i dao sve od sebe i bio pravedno suđen. Ali ako su ovi izbori izgubljeni na temelju toga da je 40 milijuna Amerikanaca izgubilo šansu da jednom postanu predsjednici onog dana kada su kršteni, tada će cijela nacija biti gubitnik u očima katolika i ne-katolika diljem svijeta, u očima povijesti i u očima našeg naroda.“

Kennedy završava svoj govor citatom iz predsjedničke zakletve, šaljući indirektnu poruku narodu da vjeruje da će odlučiti u skladu s onim što je pravedno i savjesno i dopustiti mu da ispuni tu zakletvu kao američki predsjednik:

„Ali ako, s druge strane, pobijedim na izborima, tada ću posvetiti svaki napor svoga uma i duha ispunjavanju predsjedničke zakletve – gotovo identične, ako smijem dodati, zakletvi koju sam uzeo za 14 godina u Kongresu. Jer, bez ograđivanja, svečano se zaklinjem da ću vjerno izvršavati dužnosti predsjednika Sjedinjenih Država, i dati sve u mojoj moći da očuvam, zaštitim i obranim Ustav, tako mi pomogao Bog.“

RETORIČKO-STILSKA RAZINA GOVORA

Kennedyjev je govor o religiji govor samoobrane, a napisao ga je Ted Sorensen i Kennedy nakon niza savjetovanja s katoličkim svećenicima, retoričkim i medijskim stručnjacima i novinarima. Kennedyjev je stožer ovo pitanje iznimno ozbiljno shvatio i kvalitetno se pripremio za žestok odgovor i samoobranu. Pomno birane riječi govora rezultat su višemjesečnih istraživanja i planiranja kako najbolje neutralizirati ovo pitanje i staviti Kennedyjevu katoličku vjeru u drugi plan. U jednu ruku, govor je bio potpuni uspjeh kod protestantske Amerike koja je povjerovala Kennedyjevim riječima, no neki katolički svećenici i sam Vatikan doživjeli su Kennedyjev govor kao svojevrsno nijekanje vjere, odnosno odmicanje od uvjerenja i načina života koji bi svaki katolik trebao prakticirati.²⁷

²⁷ La Puente, C.E. (2010). *John F. Kennedy's Address to the Greater Houston Ministerial Association: A Speech of Apologia*. California Polytechnic State University. Dostupno na: <http://digitalcommons.calpoly.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1020&context=comssp> (2.2.2014.)

Kennedyjev je govor trajao oko 30-ak minuta, čime ostaje vjeran svojoj karakterističnoj formi kratkih i konciznih govora kojima je cilj udariti na ljudsku osjećajnost i staviti u prvi plan njegov etos. Govor je izrečen u svečanom tonu, s puno ritmičnosti i dramatičnih pauza. Kennedy je tijekom govora vrlo ozbiljan i fokusiran, stvarajući time dojam da ga je ovo pitanje potreslo, no ostaje sabran i uvjerljivo iznosi svoje argumente. Ciljana publika govora protestantski su birači, no ujedno i svi Amerikanci koji smatraju da su zbog svoje vjere bili zakinuti na nekom području, bili oni katolici, protestanti, židovi ili kvekeri. Time Kennedy stavlja sve svoje sunarodnjake u njegovu trenutačnu ulogu i poistovjećuje ih s njim samim. Kennedy naglašava da, ako je katoličko krštenje razlog zbog kojega 40 milijuna Amerikanaca gubi priliku da ikada postanu predsjednici, onda su oni zakinuti i nešto je vrlo trulo u takvoj Americi.

Govor pred Udrugom svećenika bio je prenošen na televiziji i radiju te su ga slušali milijuni Amerikanaca diljem zemlje i svijeta, a budući da je postigao neočekivano veliki uspjeh i odjek, do kraja Kennedyjeve kampanje korišten je kao jedan od najvažnijih marketinških alata. Mediji koji su prije govora objavljivali članke i publikacije protiv Kennedyja i katolicizma sada su priču okrenuli u drugom smjeru te koristili elemente drame kako bi privukli čitatelje. Prije govora objavljivali su kako je glas za Kennedyja glas za papu, no nakon govora osvanuli su novi naslovi – glas za Kennedyja glas je za vjersku toleranciju! Kennedy je svojom retorikom oblikovao tijek predizborne kampanje i naposljetku osvojio izbore.

Modusi argumentacije:

Etos

- Tijekom govora Kennedy ponavlja frazu „vjerujem u Ameriku“, želeći pažnju usmjeriti upravo na njegovu vjeru u svoju zemlju i domoljublje koje osjeća prema njoj. Kennedy to svjesno radi kako bi svoj karakter oslikao kao etičan i čestit te u prvi plan stavio svoj etos i time pridobio publiku. Antički autori od Platona preko Aristotela i Cicerona do Kvintilijana isticali su važnost govornikova karaktera u javnom govoru, posebice onomu usmjerenom uvjeravanju. Aristotel je isticao da s jedne strane imamo govornikove argumente, čiji se izbor temelji na njegovu karakteru, dakle na etosu. A s druge strane valja voditi računa o patosu, dakle o slušateljstvu. Međutim, etos je temelj retorike i to zbog toga što se uvjerljivost postiže čvrstim karakterom onda kada je govor takav da govornika čini dostojnim povjerenja, jer mi uopće najradije i najspremnije poklanjamo povjerenje čestitim ljudima, naročito kada

je riječ o stvarima koje nisu jasne i u koje se može sumnjati. (Kišiček, 2011: 115) Kennedy je ovdje usmjerio pažnju na svoj etos, no i patos te prikazao Ameriku u koju on, ali i njegovi sunarodnjaci trebaju vjerovati:

„Vjerujem u Ameriku u kojoj je razdvajanje crkve i države apsolutno, gdje nijedan katolički prelat ne govori predsjedniku (ako je on katolik) kako se ponašati, i nijedan protestantski svećenik svojim župljanima za koga trebaju glasati; Ameriku gdje nijednoj crkvi ili crkvenoj školi nisu odobrena javna sredstva ili politička opredijeljenost, gdje nijednom čovjeku nije odbijen položaj u javnom uredu zato što se njegova religija razlikuje od one predsjednika koji će ga imenovati ili ljudi koji su ga izabrali.“

Logos

- Kennedy korištenjem razuma, odnosno ukazivanjem na statistiku i broj katolika u Americi ukazuje kakva mu se nepravda čini time što mu se njegova vjera stavlja kao prepreka k predsjedničkom mandatu, a time se čini nepravda i svakom građaninu Amerike koji je katolik; ovdje je logos u kombinaciji s etosom:

„Ali ako su ovi izbori izgubljeni na temelju toga da je 40 milijuna Amerikanaca izgubilo šansu da jednom postanu predsjednici onog dana kada su kršteni, tada će cijela nacija biti gubitnik u očima katolika i ne-katolika diljem svijeta, u očima povijesti i u očima našeg naroda.“

Patos

- Kennedy upotrebom patosa, odnosno referiranjem na vlastitu prošlost u kojoj se on borio za Ameriku, a njegov brat je čak i poginuo za nju, a tada ih nitko nije pitao jesu li katolici ili ne, stvara osjećaj krivnje i suosjećanja u publici. U vrijeme kada je trebalo poći u bitku daleko od kuće i braniti ne samo svoju zemlju, već i svijet, nitko nije sumnjao imaju li braća Kennedy podijeljenu odanost i trebaju li ostati kod kuće jer su krive vjere, a danas on sjedi na optuženičkoj stolici upravo zbog tih razloga; stvara osjećaj licemjerja kod Amerikanaca:

„To je Amerika u koju vjerujem – to je Amerika za koju sam se borio u Južnom Pacifiku i za koju je moj brat umro u Europi. Tada nitko nije ni pomislio da imamo „podijeljenu odanost“, da ne vjerujemo u slobodu ili da pripadamo neloyalnoj grupi koja je prijetila „slobodama za koje su naši praoci umrli“.“

- Ulogu žrtve prebacuje na publiku, stavljajući ga na njegovo mjesto, koristeći patos, odnosno njihovo suosjećanje i osjećaj ugroženosti, izazivajući strah i razmišljanje koje su posljedice njihove odluke za njih same:
 „Danas sam možda ja žrtva, ali sutra to možete biti vi, sve dok cijelo tkanje našeg harmoničnog društva nije lišeno velike nacionalne prijetnje.“

Stilske figure:

- Alliteracija: „Freedoms for which our forefathers died.“ („Slobode za koje su naši praoci umirli.“)
- Anafora: „Gdje nijedan javni dužnosnik ne traži niti prihvaća...“
 „Gdje nijedno vjersko tijelo ne želi nametnuti...“
- Antimetabola: "Niti nametnuto naciji od njegove strane, niti nametnuto njemu od strane nacije.“
- Antiteza: „Ne u kakvu crkvu vjerujem, već u kakvu Ameriku vjerujem.“
 „Ja nisam katolički kandidat za predsjednika. Ja sam demokratski kandidat za predsjednika koji je uz to i katolik.“
 „Ja ne govorim u ime moje Crkve o javnim stvarima – i Crkva ne govori u moje ime.“
- Metafora: „Sve dok cijelo tkanje harmoničnog društva ne bude poderano baš u trenutku najveće nacionalne opasnosti.“
- Polisindeton: „I to nisu vjerska pitanja – jer rat i glad i neznanje i očaj ne poznaju vjerske granice.“
- Emfaza: „Vjera, sloboda, čast, hrabrost“

3.3. ICH BIN EIN BERLINER

Govor koji ću obraditi na sljedećim stranicama poznati je Kennedyjev govor održan pred razdraganom masom Nijemaca u lipnju 1963. u jeku Hladnog rata i dvije godine nakon podizanja Berlinskog zida. To je jedan od najboljih i najviše pamćenih Kennedyjevih govora, posebice zbog poznate rečenice „Ich bin ein Berliner“²⁸, ujedno i osnovne poruke govora koja je snažno odjeknula Njemačkom i pretvorila Kennedyja u jednog od njemačkih junaka koji je gradu pružio ruku potporeu najtežim trenucima. Govor je toliko razgalio Nijemce da je nakon Kennedyjeve smrti 1963. godine trg na kojem je on držao govor preimenovan u Trg Johna F. Kennedyja.

Kennedyjev govor "Ich bin ein Berliner", kako je do danas ostao zapamćen u narodu, govor je koji je obilježio Hladni rat i koji je inspirirao generacije i generacije Nijemaca u borbi za slobodu i demokraciju, što čini njegovu ostavštinu iznimno velikom i snažnom, kako u Njemačkoj, tako i u svijetu.

POVIJESNO-POLITIČKI KONTEKST

Prije nego što krenem s obradom govora, potrebno je razjasniti okolnosti u kojima je govor izrečen, odnosno situaciju u Berlinu koja je dovela do podizanja Berlinskog zida. Naime, nakon Drugog svjetskog rata saveznici – SAD, Francuska, Velika Britanija i SSSR podijelili su Njemačku u dvije zone. Istočna Njemačka pripala je Sovjetima, koji su nametnuli strogo kontrolirani komunizam, a Zapadna Njemačka pripala je zapadnim saveznicima, koji su uveli kapitalističku demokraciju. Grad Berlin podijeljen je također na Istočni i Zapadni Berlin. Mnogi Istočni Berlinjani nisu željeli živjeti u komunističkoj državi i prelazili su u Zapadni Berlin, a do 1961. godine gotovo četiri milijuna ljudi trajno otišlo u Zapadni Berlin nezadovoljni načinom života. To je utjecalo na ekonomiju Istočnog Berlina i na manjak radne snage, što je dovelo do odluke Sovjeta o podizanju Berlinskog zida 13. kolovoza 1961. Ljudi su doslovno ostali zarobljeni u Istočnom Berlinu u raljama komunizma, onemogućeni prijeći na drugu stranu i odvojeni od obitelji i prijatelja. Berlinski je zid postao simbol komunizma i

²⁸ Sve citate Kennedyjevog govora u Berlinu donosim prema: *American Rhetoric*. Prijepis dostupan na: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/jfkberliner.html> (5.2.2014.)

ograničavanja slobode te željezna zavjesa između komunizma i demokracije.²⁹ Iako Amerika nije učinila ništa kako bi spriječila podizanje Zida 1961. zbog osjetljive situacije sa Sovjetima oko nuklearnog pitanja, Kennedy je 1963. došao u Berlin osobno dati podršku Zapadnom Berlinu i odaslati snažnu antikomunističku poruku Sovjetima.

SADRŽAJ I KOMPOZICIJA GOVORA

Kennedy progovara o teroru koji donosi komunizam, oslikavši ga kao pošast koja se bori protiv slobode i ljudskih prava. Kennedy Berlin portretira kao grad koji je u cijelom svijetu postao simbol slobode, hrabrosti i trajnosti, prenoseći ovim govorom poruku nade, optimizma i podrške koja stiže iz Amerike i cijeloga svijeta. Osnovna teza govora snažna je i prožima cijeli govor, a to je da svi ljudi imaju pravo na slobodu. Cilj je govora pružiti podršku Berlinu i opjevati ljudsku slobodu, no ujedno ukazati na strahote koje nosi komunizam.

Govor ima klasičnu kompoziciju. U kratkom uvodu Kennedy pozdravlja sve prisutne i izražava zadovoljstvo i čast što je u Berlinu. U opširnom središnjem dijelu Kennedy napada komunizam i otvara središnju tezu – pravo na slobodu svih ljudi, odnosno iznosi na koje način komunizam to ugrožava. U zaključku Kennedy dramatično iznosi da sloboda postoji tek kada su svi ljudi slobodni i odaje počast Berlinu uzvikom da su svi slobodni građani svijeta Berlinjani.

Kennedy govor započinje pozdravnim riječima upućenima gradonačelniku Berlina te njemačkom kancelaru, ističući kako je ponosan što je u Njemačkoj u njihovom društvu, a posebice u društvu američkog generala Claya, koji je u gradu bio tijekom trenutaka najveće krize. Već prvim riječima Kennedy osvaja simpatije publike, posebice nakon spominjanja generala Claya, simbola povjerenja prema Americi u Berlinu, čovjeka koji je gotovo i sam postao građanin ovoga grada te bio uz njih u vrijeme svih kriza i nevolja.

Nastavlja govor rečenicom koja ga je obilježila: „Prije dvije tisuće godina najponosnija rečenica bila je „Ja sam građanin Rima“. Danas, u svijetu slobode, najponosnija rečenica je „Ja sam građanin Berlina.““ Ova je rečenica retoričko remek-djelo, hommage borbi Berlina za očuvanje slobode i demokracije. Kennedy izgovara rečenicu na njemačkom jeziku, time odajući počast njihovoj kulturi i jeziku, pojačavajući svoj etos, koji je već bio na visokoj

²⁹ John F. Kennedy. Presidential Library and Museum. *The Cold War in Berlin*. Dostupno na: <http://www.jfklibrary.org/JFK/JFK-in-History/The-Cold-War-in-Berlin.aspx> (5.2.2014.)

razini jer su ga Nijemci gledali kao simbol demokracije i predsjednika koji im je pružio veliku pomoć tijekom sovjetskog terora. Nadalje, koristeći snažnu referencu na povijest i izjednačavajući Berlin s velikim Rimskim Carstvom, odnosno želeći pokazati koliko je ogromno značenje Berlina u današnjem slobodnom svijetu te koliki ponos Berlinjani trebaju osjećati, Kennedy potpuno osvaja publiku i izaziva uzvike i navalu osjećaja kod publike. Ovom rečenicom JFK ujedno želi reći kako je i on u ovom trenutku jedan od njih – on je slobodni građanin svijeta koji stoji u gradu u kojem komunizam krade slobodu ljudima te se došao ponosno boriti protiv toga. Na kraju, duhovitom opaskom izaziva smijeh publike: „Zahvaljujem svom prevoditelju na prevođenju na njemački!“

U sljedećem paragrafu, nakon što je dodatno nadogradio svoj kredibilitet, povjerenje i euforiju publike, Kennedy se obrušava na komunizam. Pet puta ponavlja frazu „neka dođu u Berlin“, obraćajući se Sovjetima i svim ljudima u svijetu koji odobravaju komunizam, a nisu vidjeli svojim očima što je učinio Berlinu. Poziva ih neka dođu i svjedoče tom teroru jer Berlin je svjedok komunizma i opasnosti koje on nosi – što se dogodilo Berlinu može se dogoditi cijelom svijetu ukoliko nastave podržavati taj truli sustav. Paragraf otvara korištenjem fraze „mnogo je ljudi“, zatim ublažava govoreći „neki kažu“, te završava s „nekolicinom koja tvrdi.“ Krenuvši od mase prema sve manjem broju ljudi koji ima određeno mišljenje o komunizmu, Kennedy stvara dojam da izjave povezuje sa stvarnim ljudima; primjerice, u posljednjoj rečenici sa Sovjetima koji vjeruju da jedino komunizam donosi ekonomski rast i boljitak. „Neka dođu u Berlin“ ponavlja u posljednjoj rečenici i na njemačkom („Lass sie nach Berlin kommen.“), što daje snažan prizvuk ovom paragrafu.

„Mnogo je ljudi na svijetu koji doista ne razumiju, ili barem tako kažu, koje je goruće pitanje između slobodnog svijeta i svijeta komunizma.

Neka dođu u Berlin!

Mnogo je onih koji kažu da je komunizam val budućnosti.

Neka dođu u Berlin.

Neki kažu da u Europi, ali i drugdje možemo raditi s komunistima.

Neka dođu u Berlin.

A postoji čak i nekolicina koja tvrdi da je istina da je komunizam zao sustav, ali dopuštaju mu da učini ekonomski napredak.

Lass' sie nach Berlin kommen. Neka i oni dođu u Berlin.“

Nastavlja u teatralnom tonu: „Sloboda ima mnogo nedostataka i demokracija nije savršena, ali nikad dosad nismo morali podići zid da zadržimo ljude unutar grada, da ih

zaustavimo kako nas ne bi napustili.“ Kennedy priznaje kako demokracija također ima mane, no u usporedbi s komunizmom puno je bolja opcija. Kennedy Berlinski zid koristi kao doslovnu sliku kaveza u koji komunizam zatvara ljude, ograničavajući njihove slobode i vjerovanja.

U sljedećem paragrafu Kennedy daje Berlinjanima osjećaj kako je Amerika i cijeli slobodan svijet uz njih stvarajući osjećaj jedinstva i složnosti te kako osjećaju veliki ponos kada vide što je sve Berlin prošao:

„Ne znam nijedan grad koji je bio pod opsadom posljednjih 18 godina, a koji još uvijek živi s takvom vitalnošću i snagom te nadom i odlučnošću kao što to živi Zapadni Berlin. Iako je Zid najočitiji i najživopisniji dokaz neuspjeha komunističkog sustava, i to cijeli svijet treba vidjeti, ne uzimamo nikakvu zadovoljštinu u toj činjenici jer je to, kao što je vaš gradonačelnik rekao, uvreda ne samo prema povijesti, već i prema cijelom čovječanstvu – razdvaja obitelji, razdvaja muževe i žene, braću i sestre, i razdvaja ljude koji žele biti zajedno.“

Nadolazeći paragraf gradi na riječima "mir", "sloboda", "dobro" i "pravedno". Tu se najjače nazire osnovna tvrdnja govora, a to je da svi ljudi imaju pravo na slobodu, a pogotovo Nijemci i građani Berlina:

„Što je istina ovog grada, to je i istina Njemačke – stvarni, trajni komad Europe ne može nikad biti siguran dokle god su jednom od četiri njemačka građanina zabranjena osnovna ljudska prava, a to su prava na slobodan izbor. U 18 godina mira i vjere, ova generacija Nijemaca zavrijedila je pravo na slobodu, uključujući pravo da ujedine svoje obitelji i svoju naciju u trajnom miru, s dobrom voljom za sve ljude.“

U nastavku aludira na slobodu: „Živite u obranjenom otoku slobode, ali vaš je život dio obale.“ Obraća se svim građanima Berlina i moli ih, svjestan činjenice da je potpuno pridobio njihovo povjerenje, pažnju i divljenje, da otvorenim očima sagledaju koliko je bitno ovo što se događa u njihovom gradu i koliko će to utjecati na cijelo čovječanstvo, čime im još jednom laska osviještavajući ih koliko su bitni i da je njihova patnja nešto što će promijeniti cijeli svijet; to više nije pitanje Berlina, to više nije pitanje Njemačke, to je pitanje cijelog svijeta:

„Stoga, dopustite mi da vas zamolim, prije nego zaključim govor, da maknete oči podalje opasnosti današnjice prema nadama sutrašnjice, podalje slobode samoga Berlina ili vaše države Njemačke prema slobodi svugdje, podalje Zida prema danu mira i pravde, podalje sebe i nas prema cijelom čovječanstvu.“

Dolazi do ključne tvrdnje i finala govora. Sloboda Europe i svijeta ovisi o slobodi Berlina – tek kada Berlin bude slobodan, svi će biti slobodni. Jedino zajedno to mogu postići. Ilustrira viziju budućnosti koja je svijetla i koja će sigurno doći:

„Sloboda je nevidljiva, i kad je jedan čovjek rob, nitko nije slobodan. Kada su svi slobodni, tek tada se možemo radovati danu kada će ovaj grad opet biti sjedinjen kao jedan, a ova zemlja i cijeli europski kontinent sjedinjeni u miran svijet pun nade. Kada taj dan napokon dođe, a hoće sigurno, ljudi Zapadnog Berlina mogu uzeti trijeznu zadovoljštinu u činjenici da su upravo oni bili u prvim borbenim redovima gotovo dva desetljeća.“

Za završetak ponovno koristi iznimno snažnu i dramatičnu rečenicu s početka govora, koja je postala simbolom govora i snažno odjeknula trgom koji će nedugo nakon toga nositi njegovo ime. Izjednačuje slobodu cijeloga svijeta sa slobodom Berlina; Berlin postaje simbolom slobode na cijelom svijetu, što je i ostalo tako zapamćeno i ustaljeno nakon ovoga poznatoga govora:

„Svi slobodni ljudi, gdje god oni bili, građani su Berlina, i stoga ja, kao slobodan čovjek, s ponosom mogu reći: „Ja sam građanin Berlina!“.“

RETORIČKO-STILSKA RAZINA GOVORA

Kennedy je govor održao na balkonu gradske vijećnice, a na trgu ispod njega bile su stotine tisuća ljudi koje su glasno izvikivale njegovo ime. Kennedy je dočekan kao simbol zapadnog svijeta, kao simbol demokracije i slobode snažnog etosa. Nijemci su u njemu vidjeli čovjeka koji im nosi nadu i pomoć u ostvarivanju slobode, a inspirativni govor američkog predsjednika samo je potvrdio njihova očekivanja, izazavši lavinu emocija u publici. Trajao je nepunih deset minuta, što ga čini jednim od najkraćih Kennedyjevih govora, no u tim je minutama Kennedy izrekao maestralno složeno obraćanje s glavnom tvrdnjom: svi ljudi imaju pravo na slobodu!

Ton je govora bio iznimno dramatičan i snažan, Kennedy je govorio polako i izražajno, s puno pauza koje su poticale ljude na gromoglasan pljesak i uzvike odobravanja. Kennedyjev govor tijela osebujniji je nego u njegovim prijašnjim govorima te ga koristi kao jako retoričko sredstvo; primjerice, govoreći o slobodi i nadi publici osmijehom ukazuje da je ona tu i da će doći, a kada progovara o komunizmu, lupa šakom o govornicu pokazujući svoje neodobravanje tog sustava. Kennedy je u govor snažno inkorporirao govor nade, no i ideološki govor s ciljem veličanja demokracije. Prevevši određene rečenice na njemački,

stvorio je snažan patos kod publike i lavinu emocija i odobravanja te osjećaj snažne potpore svijeta jer su u tom teatralnom trenutku svi slobodni ljudi postali građanima Berlina. Govor se nalazi na 22. mjestu liste najboljih govora 20. stoljeća³⁰, a ujedno se smatra i jednim on najznačajnijih trenutaka Hladnog rata.

Modusi argumentacije:

Etos

- JFK dolazi iz naroda koji je stoljećima bio nacija ropstva, a on se sam žestoko borio protiv toga te shvaća što znači imati slobodu. Dakle, on ima kredibilitet kada govori o slobodi, njegov etos je na vrhuncu i ljudi mu vjeruju. Sloboda Europe i svijeta ovisi o slobodi Berlina – tek kada Berlin bude slobodan, svi će biti slobodni. Jedino zajedno to mogu postići. Ilustrira viziju budućnosti koja je svijetla i koja će sigurno doći. Koristi oksimoron „sober satisfaction“ („triježna zadovoljština“) kako bi naglasio koliko će to zadovoljstvo biti veliko kada dođe:

„Sloboda je nevidljiva, i kad je jedan čovjek rob, nitko nije slobodan. Kada su svi slobodni, tek tada se možemo radovati danu kada će ovaj grad opet biti sjedinjen kao jedan, a ova zemlja i cijeli europski kontinent sjedinjeni u miran svijet pun nade. Kada taj dan napokon dođe, a hoće sigurno, ljudi Zapadnog Berlina mogu uzeti trijeznu zadovoljštinu u činjenici da su upravo oni bili u prvim borbenim redovima gotovo dva desetljeća.“

Patos

- Kennedy koristi rečenicu na njemačkom jeziku te, iako je njegovo znanje njemačkog minimalno, njome odaje počast njihovoj kulturi i jeziku, pojačavajući svoj etos, koji je već bio na visokoj razini jer su ga Nijemci gledali kao simbol demokracije i osobu koja je pružila ruku Njemačkoj tijekom sovjetskog terora:
"Prije dvije tisuće godina najponosnija rečenica bila je „Ja sam građanin Rima“. Danas, u svijetu slobode, najponosnija rečenica je „Ja sam građanin Berlina.““
- Koristi patos kako bi pojačao svoj govor i učinio ga još dramatičnijim te osobnijim. Korištenjem zamjenice mi stvara osjećaj zajedništva i ujedinjenosti – Berlin nije sam u ovoj sramoti koju je komunizam izazvao – svi slobodni ljudi svijeta stoje uz Berlin i pružaju mu potporu. Kennedy ovim retoričkim sredstvom postaje dio mase – „mi smo zajedno u ovome, ja sam jedan od vas.“ Osnovna je poruka paragrafa da je ovaj grad

³⁰ American Rhetoric. *Top 100 Speeches*. Dostupno na:
<http://www.americanrhetoric.com/top100speechesall.html> (5.2.2014.)

nakon svega što se dogodilo u posljednjih 18 godina jači od komunizma i da mu nitko ne može oteti slobodu:

„Ne znam nijedan grad koji je bio pod opsadom posljednjih 18 godina, a koji još uvijek živi s takvom vitalnošću i snagom te nadom i odlučnošću kao što to živi Zapadni Berlin. Iako je Zid najočitiiji i najživopisniji dokaz neuspjeha komunističkog sustava, i to cijeli svijet treba vidjeti, ne uzimamo nikakvu zadovoljštinu u toj činjenici jer je to, kao što je vaš gradonačelnik rekao, uvreda ne samo prema povijesti, već i prema cijelom čovječanstvu – razdvaja obitelji, razdvaja muževe i žene, braću i sestre, i razdvaja ljude koji žele biti zajedno.“

Stilske figure:

- Anafora: „Prije dvije tisuće godina najponosnija rečenica bila je „Ja sam građanin Rima“. Danas, u svijetu slobode, najponosnija rečenica je „Ja sam građanin Berlina.““
- Epifora: „Neka dođu u Berlin!“
- Inverzija: „Što je istina ovog grada, to je i istina Njemačke.“
- Paralelizam: „Prije dvije tisuće godina najponosnija rečenica bila je „Ja sam građanin Rima“. Danas, u svijetu slobode, najponosnija rečenica je „Ja sam građanin Berlina.““
- Metafora: „Živite u obranjenom otoku slobode, ali vaš je život dio obale.“
- Oksimoron: „Sober satisfaction“ („Trijezna zadovoljština“)
- Emfaza: „Sloboda, pravda, čast“

ZAKLJUČAK

Kennedyjeva retorika i inspirirajući govori u kojima je na jednostavan način iznosio svoja stajališta jezikom razumljivim za sve, bez političkog žargona i praznih obećanja, no s onime što je najviše osvajalo naciju – kredibilitetom, suosjećajnošću i emotivnošću, bila je i ostala jedna od najviše zapamćenih i komentiranih retorika. Kennedyjev je govornički stil bio je ceremonijalan stil s jasno izrečenom porukom. Koristio je retoričke figure u svrhu naglašavanja njegove poruke, a najčešće su to bile antiteze, anafore, ponavljanja i paralelizmi. Etos je bio njegovo najjače retoričko oružje budući da je zbog svoje herojske ratne prošlosti i obiteljskih korijena imao povjerenje Amerikanaca i prije negoli je postao predsjednik, a nerijetko je koristio i patos kao modus argumentacije. Vizualna retorika iznimno je važna značajka Kennedyjevih govora; portretirao se kao snažan, mladoliki predsjednik s jasnom vizijom za savršenu Ameriku, a dio te idealne slike činila je i njegova obitelj.

Govorništvo je alat demokracije, tvrdi Škarić; demokracije ne može biti bez govorništva, ali i obrnuto – demokracija pogoduje razvoju govorništva. A John Kennedy bio je predsjednik koji je prije svega vjerovao u ljude i demokraciju. Nadahnuo je i ohrabrio brojne generacije svojih sunarodnjaka da smjelo ustanu i bore se za ljudsku slobodu, čak ako to i zahtijeva žrtvu. Nehotice je utjecao i na retoriku gotovo svih nadolazećih američkih predsjednika u Hladnom ratu, koji su preuzeli njegove argumente i čvrsta stajališta.

Iako povjesničari danas tvrde kako je slika o vrhunskom državniku, čovjeku i suprugu koja je izgrađena oko Kennedyja tek kula od karata koju je pažljivo slagao njegov Ured, Kennedy je i dalje u svim anketama jedan od deset najpopularnijih predsjednika svih vremena, a američka ga nacija gleda kao svog tragično preminulog ljubimca i heroja. Kennedy je svojom osobnošću, djelovanjem, liderskim vještinama i govorima zauvijek upisao svoje ime u poglavljima povijesti Amerike, svijeta i retorike.

Nakon svega izloženoga, usuđujem se zaključiti kako je John F. Kennedy bio simbol svoga vremena i čovjek koji je znao iskoristiti moć riječi i govora kako bi osvojio svoju publiku, kako bi poslao i usadio svoju poruku u srca ljudi, kako bi svijetu pokazao da je jedan od njih.

LITERATURA

- Aristotel (1989). *Retorika*. Naprijed. Zagreb.
- Bagić, K. (2012). *Rječnik stilskih figura*. Školska knjiga. Zagreb.
- Gottesman, D., Mauro, B. (2006) *Umijeće javnog nastupa*. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb.
- Kišiček, G. (2011) *Usporedba antičkoga i suvremenoga poimanja dobrog govornika*. Diaconvensia XIX. 1. (2011), str. 115-121.
- Meyer, M. i dr. (2008) *Povijest retorike od Grka do naših dana*. Disput. Zagreb.
- Oraić Tolić, D. (2011) *Akademsko pismo*. Naklada Ljevak. Zagreb.
- Puhalo, N. (2013) *JFK, playboy koji je promijenio svijet*. Jutarnji list (specijalni prilog uz novine), studeni 2013.
- Škarić, I. (2011) *Argumentacija*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.
- Škarić, I. (2000) *Temeljci suvremenoga govorništva*. Školska knjiga. Zagreb.
- Škarić, I. (1982) *U potrazi za izgubljenim govorom*. Školska knjiga – SN Liber. Zagreb.
- Zadro, I. (2001) *Glasoviti govori*. Naklada Zadro. Zagreb.

Mrežni izvori:

- American Rhetoric. *Top 100 Speeches*. Dostupno na:
<http://www.americanrhetoric.com/top100speechesall.html>(5.2.2014.)
- John F. Kennedy. Presidential Library and Museum. Dostupno na:
<http://www.jfklibrary.org>(5.2.2014.)
- Legget, B. (2012) *Profile of an Orator: John F. Kennedy*. University of Navarra. Dostupno na: <http://blog.iese.edu/leggett/2012/04/12/profile-of-an-orator-john-f-kennedy/>(2.2.2014.)
- La Puente, C.E. (2010) *John F. Kennedy's Address to the Greater Houston Ministerial Association: A Speech of Apologia*. California Polytechnic State University. Dostupno na: <http://digitalcommons.calpoly.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1020&context=comssp>(2.2.2014.)
- Mehltretter, S. A. (2009) *John F. Kennedy, Inaugural Address*. Pennsylvania State University. Dostupno na: <http://archive.vod.umd.edu/internat/jfk1961int.htm>(2.2.2014.)
- Nordquist, R. (2010) *Ted Sorensen on the Kennedy Style of Speech-writing*. Dostupno na: <http://grammar.about.com/od/rhetoricstyle/a/Ted-Sorensen-On-The-Kennedy-Style-Of-Speech-Writing.htm>(5.2.2014.)

The Quotations Page. *Quotations by Author: John F. Kennedy*. Dostupno na:

http://www.quotationspage.com/quotes/John_F._Kennedy/(5.2.2014.)

Sorensen, T. (2007). *JFK's inaugural address was world-changing*. The Guardian.

Dostupno na:

<http://www.theguardian.com/theguardian/2007/apr/22/greatspeeches1>(5.2.2014.)

Sorensen, T. (1965)*Kennedy*. Harper Collins Publishers. Dostupno na:

<http://www.harpercollins.com/browseinside/index.aspx?isbn13=9780061967849>(30.1.2014.)

The White House. *Dwight D. Eisenhower*. Dostupno na:

<http://www.whitehouse.gov/about/presidents/dwightdeisenhower/> (1.2.2014.)

Webley, K. (2010) *How the Nixon-Kennedy Debate Changed the World*. Time U.S.,

2010. Dostupno na:

<http://content.time.com/time/nation/article/0,8599,2021078,00.html>(2.2.2014.)

Wilder, S. F. (2012)*The Rhetorical Criteria of Kennedy's Camelot*. Eastern Kentucky

University. Dostupno na: <http://encompass.eku.edu/etd/58>(28.1.2014.)